

NEGYEDIK ÉNEK

RAKÓCZI BÉCSIG FUT.

A szegény Rákóczi Ferenc a balsai erdőkben vadászgatott ezalatt, Patak nagy veszedelmének dél-előttjén pedig kicsiny kíséretével hazafelé indult meg Szerencs felől. Felesége, a szépséges Sarolta hercegnő könnyü hintóban ült az ölbeli Lipót herceggel meg a dajkájával, a hintó előtt két kengyelfutó poroszkált, hátrább néhány lóhátas udvari vadász meg lovászmester huzódott el hangtalanul s a hintó oldalán maga a fejedelem lovagolt. És bánatos kék szemét valahányszor meghordozta a kies tájék fölött, utána még nagyobb bánattal bocsátotta le a fejét, szegény.

Huszonegyesztendős volt ebben az időtájban Rákóczi Ferenc, ő volt birtokos-ura a régi Magyarország egész harmadának, de szerencsétlenebb ember nálánál nem volt akkor az egész világon. S mondják, hogy e szeliden busuló szemek előtt még a köszivü Bercsényi Miklós is nem-egyszer hangtalanul könnyekre fakadt.

Istenem, hogyne buslakodott volna a szegény Rákóczi!

Ha szétnézett rongyos hazájában, olyan nyomoruságot látott maga körül, hogy heteken át éjszakákat töltött álmatlanul s ilyenkor maga elé tépelődve járt fel és le a zborói hársfák alatt, vagy a pataki kastély homályos termeiben. És mégse tehetett semmit. Mert ha ezeken az éjszakákon magára-riadt olykor és az elődeire gondolt, hát a bus sejtelmektől csaknem a szive állt el szegénynek.

Soha még egy olyan szerencsétlen ember nem élt Magyarországon, mint a szegény Rákóczi!

Tíz esztendővel előbb a munkácsi bedült bás-

tyákon látta még az édesanyját, amint sebesült katonáit tüzelte három teljes éven át a várat bombázó császáriak ellen s mikor aztán a kőfészket bevette az éhség, Zrinyi Ilona sirva ölelte át a kis Ferkót és soha többet nem látta azontul, mert nyomorult idegenben hajtotta le fáradt fejét. De utolsó napjaiban megjött még Nikodémiába a rivalgó hire, hogy az ő egyetlen-szép fia betört a Kárpátokon és a Tiszahát tájékán újból libertás-zászlókat göngyölget a tavaszi szél. Hogyne lett volna szánandó ez a fiatal Rákóczi! Édesapja adta ki a jelszót valamikor a balvégzetű Szuhay Mátyás-féle fölkelésre, de oly szerencsétlenül, hogy a bécsi udvar gyilkos kezétől csak anyjának, a gyászos emlékü Báthory Zsófiának könyörgésére s másfélmillió forint váltság árán birt menekülni valahogy s el is pusztult nemsokára, ismeretlen betegségben.

Ha az ősei tragikus pusztulásaira gondolt, méltán töprengett maga elé a szegény Rákóczi! Fejedelmi nagyapja ott vérzett el a fenesi sikon, török és tatár lovak patáitól összetaposva, másik nagyapjának, Lipót császár hóhérja csapta le a fejét a bécsujhelyi piacon, anyai nagybátyja, az utolsó Zrinyi, tébolyult lélekkel rothadt meg egy tiroli börtönlyukban, nagyatyai bátyja, a vértben-zörgő Zrinyi Miklós, a Magyar Márs és a keresztyén Európa akkori reménysége, vadkan alatt halt meg vagy a Montecuccoli emberei puskázták le a kursaneci sűrűségben. Sohase tudta meg senki. Messzi Törökországban pedig egyre sinylődött és egyre reménykedett még mostohaapja, a daliás Thököli. Ez a szerencsétlen kuruckirály minden esztendőben eljuttatott egy-egy türelmetlenül biztató kiáltást az ő mostohafiának, hol a munkácsi várba, hol a sárosi kastélyba: »mozdulj már, Ferenc fiam, mert a fogaim nem bírják a rabkenyeret!...« Neki magának pedig Lipót császár titkos ágensei leskelődtek a sarkában. Ő, számtalan oka volt a szegény Rákóczinak, hogy százszor is megfontolja, mielőtt egyet lépne valamerre.

S mégis, ha körülnézett rongyos hazájában s látta

a sebektől ellepett népet, meg a kinlódó urakat, — veszedelmes terveket próbált forgatni magában. Mert soha még egy más nép nem éhezett annyit, mint a magyar nép ebben az időtájban! Nem is emberek voltak már ekkor a magyarok, csak erdőkben és sziklák között bujkáló és tengődő kutyák. S erdei vadakkal versenyt vonított ekkor az egész Felső-Magyarország. Megreemeg az emberi toll, amikor haladkló kis hazánk eme korszakának próbál emléket vetni. Olyan világ volt ez, hogy olvasgatván az akkori krónikákat, belsejében összerendül az utód s még ma is ökölbe szorul a keze... Mert Európa keresztyén vitézei a bujkáló kurucok segítségével kiverték ugyan a törököt s a magyarok fölujjongtak egy pillanatra, de korán ujjongtak föl. Hisz olyan pusztítás indult meg utána, hogy a temetőnél csendesebb és kihaltabb lett akkor Magyarország s még az éjszakánál is feketébb sötétség borult különösen a Hegyaljára, meg a tiszaháti részekre. Lipót császár ránkeresztette ürestarisznyáju német, morva, dán és vallon zsoldosait, akik feneketlen gyűlölettel rohanták meg az éhségtől legyöngült népet. A bécsi udvar a rendes várőrségeken kívül minden ősszel negyven-ötven ezredet szabadított rá a kifosztott északkeleti részekre s a német, morva, dán és vallon zsoldosok ütötték, nyuzták a népet, ha a fullasztó adókon kívül utolsó garasát is ki nem csikarhatták belőle. A parasztot fejjel lefelé akasztották a gályra, ugy piritották meg alatta utolsó darabka szalonnáját, vagy parazsat öntöttek a pupjára s feleségéről, lányáról a szemeláttára tépték le röhögve a ruhát. Az urakat a bécsi kamarilla forgatta ki utolsó hold földjükből, annyira, hogy sokszor korpakenyérre se jutott a nemeseknek s az ezerhatszázkilencvenhetedik esztendőben Nehem osztrák generális ötven botot vágatott a szikszói piacon Abauj nótáriusára, a retentő erejü Szörényi Gáborra. Szörényi nevetve állta ki az ötvenet, akkor felállt s ugy verte képen a generálist, hogy »pofájából szakadt a vér«, ő maga pedig a váraljai hegyekbe szökött s odaállt a bujdosók egy kis csapata élére. Mert a sűrű erdő lett már ekkor

utolsó menedékünk s e járhatatlan regéci, szalánci, füzéri erdők, az ungi berkek, az ugocsai nyárfások, meg a beregi ligetek tele voltak már keserű lappangókkal. A szegény rusnyák bocskorosokról azt írják az akkori jelentések, hogy mikor a német kvartélyba száll, lélekszakadtan menekülnek a hegyek közé. S ugyanebből az időből jelentették a bécsi udvari kamarának, hogy a hegyaljai nép, mikor egyizben közeledő katonákat látott a délibáb vizében, esze nélkül futott haza a mezőkről, félreverte a harangot, a riasztó kongatást egyik falu tornya a másik falu tornyától vette át s estére már két vármegye népe tünt el a föld színéről és csak négy hónap mulva mertek kibujni az erdők közül. De siralmas korszák volt is a szegény Rákóczi egész ifjui élete! A császár és tanácsosai még a meghalt birtokosokat se hagyták a sirjaikban s haláluk után egyre-másra akasztgatták nyakukba a hűtlenségi pöröket, hogy elvehessék árváik vagyonszáját. A besugások és az árulások szomorú világa volt ez. A besugás és az árulás külön kenyérkeresetté vált, mert az elkobzott földek egyharmadát a följelentők kapták kézhez. A császár aztán az elfoglalt szőlők és birtokok élére egy Draheim Vilmos nevű kutyapecért nevezett ki. Nagy érdemei voltak, mert saját gazdáját, az eperjesi Keczert is hóhérkézre juttatta. S az urak és jobbágyok példátlan szenvedései egybeforradtak a Rákóczi-ház szerencsétlenségével. Ezekben az években írta a maga hű vigasztalására gróf Rákóczi Erzsébet, a szegény herceg nagynénje, egy nagyon szép és nagyon sokat szenvedett fiatalasszony, ezt a két szomorú sort:

Ad jobbat az Isten, megéri az kalász;

Megfordul mégégyeszer busult Rákóczi-gyász — ...

De harminc teljes esztendő kellett átkinlódni, mire megfordult a Rákóczi-ház gyásza, hogy utána még nagyobb éjszaka legyen az egész Magyarország és hogy a menekülő Rákóczit kétszáz esztendő mulva is szivszakadva siratgassák vissza Magyarországra.

Mint ahogy elsiratták szegényt, amikor még itt járt közöttünk s amikor még Majos Ferenc rezesorru kapitány verbunkolta és hitegette szüntelenül a népet. Mert ekkor esztendők óta karavánokban készülődtek már a Thököli szétzüllött kurucok, Majos Ferenc szeretlen dühvel küldözgette szerte a pátenseket, amire Kobb Farkas, Kassa császári kommandánsa ijesztő parancsokat menesztett hét felvidéki megye területére a huszonzét esztendő óta bujkáló »hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikájú, eretnek, országpusztító, tekéletlen, részeges és bitang Majos Ferenc rebellis« ellen. Majos Ferenc rebellis egy nagyot röhögött erre s feleletül kölcsön-mentét, párdücbört akasztott a nyakába, kölcsönforgót tüzött a lyukas süvegje tetejébe, kölcsönként valahol egy fehér lovat, ráült s néhány bujdosó lovas kerítvén maga mögé, úgy párdücbörösen, panyókás-mentésen, forgósosan csak fölbukkant az erdők valamelyik szegletében s megmutogatván magát a népnek, feléjük ordított szilaj torkával:

— Én vagyok Ubrisi, a Thököli fővezére! Készüljete, magyarok, mert Moldova felől gyűnnek már dühösen a kurucok!...

Ilyen fogásokkal vaditgatta a népet a sorsát sirató rezesorru Majos Ferenc, de Kobb Farkas generális vadult meg tőle legjobban. És a feketearcu kassai generális most már egész hadsereget küldött e latrok üldözésére, de annyit ért el vele, hogy mialatt katonái a zempléni erdők szélén tapogatództak, Majos Ferenc, Tokaji Ferkó, Buga Jakab, Nyuzó Mihály, Tyukodi pajtás és még valami hetven bujdosó váratlanul csak betoppant Kassa alá s Vár-alján megesketvén a népet, mulatni kezdtek az egyik kurián s a Kobb Farkas orra előtt másnap hajnalig dorbézoltak és fenyegetőztek e marcona fickók s közbe-közbe a hajdutáncot járták. Így tartott ez hosszú esztendők óta már s ezerhatszázkilencvenhét tavaszán, mialatt a kassai generális, a szikszói parancsnok s azonkívül Szatmár, Ecsed és Munkács kapitánya dühöngő félelemmel kezdte szorongatni az erdőket járó szegénylegényeket, a szegénylegények egyre

sűrűbben kezdtek kimerészkedni a mezőkre, meg a falvakra s mikor aztán zöldbe borultak a ligetek, egyszerre takargatott réműlettel vagy titkos ujjongással látta mindenki, hogy megjött a második kurucvilág!

S a szegény Rákóczi Ferenc, ha bus tekintetét meghordozta rongyos hazájában, látta a sebektől elborított népet, meg a kinlódó urakat, csak fölsóhajtott, mert eszébe jutott az édesanyja... De utána mégis veszedelmes terveket próbált forgatni magában. És ha az erdő lett a bujdosók utolsó menedéke, ő is az erdőbe járt el, ahová nem követhették a bécsi ágensek szemei. Vadászatni járt el szegény Rákóczi Ferenc, ám a nagysárosi, regéci, a szalánci vadon még ma is zugó fái a bánatos fejedelem körül ott látták ilyenkor a dühös Bercsényit, aki tartományi főhadbiztos lett volna egyébként, de a sűrű erdők közepében a saját fejét csapkodta és mialatt vörösre dagadt ki a csontos képe, Rákóczit bujtogatta szüntelenül. És ott volt e magános kirándulásokon a három Szirmay, a három Vay, aztán Radics András, Berthóty Ferenc, Keczer András és még néhányan. Katolikus urak egytől-egyig, de e katolikus urak szüntelen könyörgésekkel vették körül a katolikus herceget: ne felejtse el, mivel tartozik szép-apja, a nagy Rákóczi György emlékének, mert a kálvinisták ellen megkezdett irtóhadjáratba belehal az egész Magyarország. Szüntelenül rimáncodtak neki és szüntelenül bujtogatták: csak ő bonthatja ki újból erdélyi őseinek s a kuruckirálynak fakó zászlóit, csak egy izenet kell a francia királynak meg a svédek verhetetlen uralkodójának... Rákóczi lehajtotta ilyenkor a fejét s busan felelt a könnyeztető uraknak:

— Érzem én, jó emberek, mivel tartozom háznak és nemzetemnek. De az Istenért, türelem, míg el nem érkezik a jó alkalom!

A jó alkalom pedig mindinkább kezdett elkövetkezni. Az ezerhatszázkilencvenhetedik esztendőnek tavaszutóján Jenő szavojai herceg, a törökverő hadvezér Zenta irányának parancsolta le a birodalom minden katonáját s a katonák egymásután kezdtek

masirozni dél felé Felső-Magyarország megnyomortott környékéről is. Azalatt pedig egyre gyülekeztek a szegénylegények, már a Rákóczi fülét is megütötte egy bizonyos Esze Tamás nevű tarpai bocskorosnemesnek ijesztő és babonás hire, akire minden héten újabb meg újabb százak esküdtek fel az erdőkben. Egész tábort tettek már ki a hét vármegye lihegő bujdosói, a szegény Rákóczi itt is, ott is találkozott közülök néhányval az erdőkben s e bosszuért lihegő féligvad bujdosók leestek eléje ilyenkor a földre s átölelték a lábát. S a szegény Rákóczi könnyes arccal biztatgatta őket: — bizzatok, jó emberek!... Az elmúlt héten aztán kettős üzenetet menesztett a fejedelem: egyiket a hatalmas francia királynak, aki évek óta verekedett már a bécsi császárral, másikat a svédek verhetetlen uralkodójának, aki ép akkorában készült fél-Európa ellen. Ez az elmúlt hét volt a szegény Rákóczi utolsó találkozója a magyar urakkal s utána a balsai erdők felé indult el kicsiny kíséretével. S három-négy napig sátrak alatt tanyáztatván a Tisza füzesei táján, Patak veszedelmének jókor délelőttjén, napsugaras délelőttön, megindult Patak felé. Jódarabig erdők közt vitt el a szerencsi országút s a fejedelem szótlanul lovagolt a hintó oldalán, amelyben benne ült ifju felesége, a szépséges hesszeni hercegkisasszony, az ölbeli Lipót herceggel, meg a dajkájával. Sarolta hercegnő éppen magához vette át a gyereket s fölmosolygott az apró fejedelemre, mialatt a szegény Rákóczi gondtól busitva lovagolt a könnyű hintó oldalán s olykor-olykor jobbkéznek tekintgetett. Mert kelet felé, pontosan Tokaj irányának, úgy tetszett több ízben is, mintha valami titokzatos földi sötétség miatt sötétedni kezdene a napnak arca. De nem égi borulat volt ez a sötétség, nem is a fák takarták el a napot. Olyan sajátzerű sötétség volt ez, mint amikor fogyni kezd a nap, tulvilági árnyék feketére kormozza a szemét s a tehének remegve bujnak össze a mezőn. A szegény Rákóczit is valami ösztönös balsejtelem szorongatta már, többször is Tokaj felé fordította

nyugtalan tekintetét, de az erdei szálfák miatt semmit se láthatott, csak érezte, hogy furcsa árnyak ereszkednek fokonkint a környék felé. Csaknem elérték már a kereszturi dombtetőt, amikor egy fülíg-poros, mezitlábás jobbágy futott szembe a fejedelemmel s térdrebukott előtte:

— Menekülj, nagyságos uram, menekülj! Patak várát ma éjjel megrohanták a lázadók és minden katonát levágtak! Már jönnek is a tolcsvai országuton, hogy megfogjanak, nagyságos uram!

A szegény Rákóczi visszafogta lovát, a hintó megállt, az élen poroszkáló két kengyelfutó is megállt, a hátul kocogó udvari vadászok is megálltak. A szép hercegasszony ijedten fordult az urához s németül kérdezte:

— Valami baj van?

— Ó, semmi, semmi — nyugtatta meg a szegény Rákóczi. — Bolondokat beszél a parasztember...

S intett, hogy csak tovább. Ő maga azonban annál nyugtalanabb lett s lova mellett fogván a halálraijedt jobbágyott, apróra kihallgatta. Először azt hitte, hogy eszétvesztette a szegény ember, de aztán, ahogy fokról-fokra kezdett borulni az ég, fokról-fokra borult a szegény Rákóczi homloka is. Pedig tenyérnyi felhő nem látszott a mennybolton s mégis egyre fenyegetőbb lett a délelőtti alkonyat. S a szegény Rákóczi megérezte iziben, hogy nagy lehet a baj. Mert az urak szét fognak futni a négy világtáj felé, a kisenemesek és a parasztok magukra maradnak, Ónod alól és Eger alól pedig az első hirre visszafordulnak a németek s hogy mi lesz azután?... A szegény Rákóczi úgy érezte, hogy mindjárt könnyekre fog fakadni. Eközben lassu lépésben fölértek a kereszturi dombra, de itt már egyszerre két fülígporos, mezitlábás jobbágy futott szembe a fejedelemmel s térdrebuktak előtte:

— Menekülj, nagyságos urunk, menekülj! Tokaj várát ma éjjel megrohanták a lázadók s minden katonát levágtak. Már jönnek is a tarcali országuton,

hogy megfogjanak és magukkal vigyenek! Menekülj, nagyságos urunk!

A szegény Rákóczi másodszor is visszafogta a lovát s a hercegasszony másodszor is odafordult az urához:

— Valami baj van?

A szegény Rákóczi most már nem felelt szépséges feleségének, ahelyett a domb legtetejéről Tokaj felé fordult és ekkor egyszerre szerfölött összeresztent... Mert a domb legtetejéről meglátta, hogy Tokaj fölött nagy fekete felhő kanyarodik az égnek, ez a földi tüzeztől való füsttenger elárasztja a mennyboltnak felét és rajta a napot s ezért volt az a nyugtalanító sötétség. És a szegény Rákóczi pillanatot se mulasztva fordult oda most már a feleségéhez:

— Hercegnő, kibirja-é az utat Bécsig?

— Ó, uram — mosolygott fel ijedt fájdalommal a hercegasszony —, mindenüvé követem én az én uramat!

Rákóczi most, percet sem mulasztva, visszafordította a kíséretet. A két kengyelfutó került ismét az élre, hátul jött a néhány udvari vadász, középütt a könnyű hintó, de a hercegasszony kiszállt a hintóból s maga is lóra ült. A szegény Rákóczi visszanézett mégegyszer Patak felé és látta ekkor, hogy Tolcsva alól fényes porfelhő repül feléje az országuton. Aztán balra nézett a szegény Rákóczi, Tokaj irányának és látta ekkor, hogy Tarcal felől ugyancsak fényes porfelhő repül az országuton, de már elébe, Szerencs városának huzódva. S a szegény Rákóczi intett a két kengyelfutónak:

— Meneküljünk!

A lovasok nyargalni kezdtek, a hintó láthatatlan kerekekkel repült a lovasok között s most már egy harmadik porfelhő támadt, de a szerencsi országuton s e harmadik porfelhőben már maga Rákóczi vágatott. Az első meg a második porfelhő kísérteti gyorsasággal közeledett ezalatt Szerencs városának, de a harmadik porfelhő tul volt már ek-

kor a városon és a gesztelyi országoton repült dél-nyugatnak, mint a szél! Hobot vertek a lovak, tajtékot turt a zabolájuk, a hintó láthatatlan kerekekkel repült az országoton, a hercegasszony kipirult és ijedt arcoskával tekintett fel néhányszor szegény, kergedett urára, a szegény Rákóczi pedig csak fősóhajtott egyszer-egyszer s a lelkében keserű könnyeket hullatott a nyájas vidék meg a szerencsétlen nép rettentő pusztulásáért. Mert jól sejtette, hogy a megremült urak eszük nélkül fognak szétfutni a környékről, az elhagyott népet pedig, amely a maga feje után indult meg, kardrahányja majd a német és fel fogja égetni a falvakat. De a lelkében hiába gyászolt és könnyeztetett a szegény Rákóczi, neki mégis futnia kellett Bécsnek, hogy ne kelljen futnia Bécsből. Mert érezte, hogy eljön a nap, amikor egyszer maga is odaállhat még a nyomorult nép elejére.

És mialatt keserű könnyeket hullatott a lelkében, már Abauj déli végein vágattak keresztül. Hobot vertek a lovak, tajtékot turt a zabolájuk, a hintó láthatatlan kerekekkel pörgött a lovasok között s a nap fokokint hanyatlott Gömör irányának. De a hátuk mögött elhagyott messzi dombok felől utánuk hajolt és egyre ijesztgette őket az a rettentő füstfelleg, amely még egyre kavargott Tokaj fölött, föl-kuszott az égig s onnét integetett négy vármegye fölé gyásszal és enyészettel fenyegetőzve.

A rohanó lovasok estére Szendrő vára előtt álltak már, de a parancsnok jókor délután fölhozatta a hidakat és hiába kért bebocsáttatást a szegény Rákóczi, hiába hivatkozott a gyöngge hercegaszszonyra, mert az örgróf-parancsnok szentül hitte, hogy Rákóczi is a zendülőkkel tart. Erre nyomban Kassa felé fordult a szegény Rákóczi és sietnie kellett, de nagyon, mert most már vörös csik nézett vissza utánuk a keleti láthatárról és ugy tetszett többször is, hogy portyázó lovasok cikázgatnak a távoli és gazdátlan tüzek világánál. Kassa felé fordult tehát a fejedelem, de meg is állt nemsokára, mert olyan híreket hoztak neki, hogy Gönc tájékán

lesben állnak már a Zöld Demeter mezitlábasai, sőt átlépvén az országot, Torna felé törtek előre s utjukban bujtogatják, esketik és kaszára parancsolják a falvakat és a falvak népe örömrivalgások közt csatlakozik a fölkelőkhöz. A Hegyalja erdei ösvényein át ugyanakkor Buga Jakab rohant Szendrő felé, Gesztely irányából pedig Nyuzó Mihály sátáni lovasai kezdték szorongatni a fejedelmet. A szegény Rákóczi nyugatnak fordult tehát s a gömöri hegyek felé futott csekély kíséretével. Egész éjszakán csattogtak a lovak, szakadt róluk a hab, tájtéket turt a zabolájuk, a kis hercegfői szeliden aludt dajkája ölében, a szenvedő hercegasszony pedig összevágta csöpp száját és ha olykor-olykor hozzáhajolt gyöngéden a fejedelem, az egész viláért nem panaszkodott volna.

— Ó, én birom még — s fájdalommal mosolygott fel az urára.

Hátuk mögött a teljes holdvilág tündökölt, előttük csak hosszú árnyékaik nyultak el és repültek elnyultan nyugat felé, mindig nyugat felé ezek az árnyékok. A szegény Rákóczit hátulról a népszerűsége kergette, előre pedig — a csillogó éjszakába — semmit sem láthatott, mert könnyektől csillogtak a szemei. És amire virradni kezdett volna, Selmec felé nyargaltak már lankadatlanul. És amire megvirradt volna, riadtan vette észre a kis csapat, hogy jobbra és balra tőlük hosszú-hosszu porfelhők kergetik egymást az utakon és a szikkadt mezőkön át. Korai volt az ijedelmük, mert nem az üldözők vágattak ottan, hanem azok csupán, akik az üldözők elöl mentegették ijedt életüket: földesurak, papok, labanchitre állt hétszilvafás nemesek, aztán düledtszemű porciószedők, egzekutorok, adókivetők és kvártélyosztók, császári zsoldon tengődött beamterek s egyéb népnyuzók, de ezeknek volt is okuk rá, hogy fussanak. Végtelen karavánokban bukdácsoltak Bécs irányának, szekérkasba kapaszkodva vagy gyalogszerrel, nyakig porosan, tántorgó lábbal, vacogó szájjal és jaj, ezerszer jaj lett volna annak, aki egyszer lemaradt volna a lihegve ájuldozó valamelyik kara-

vántól. A réműlettől eltorzulva tekintettek hátra-jelé: ott hátul, a messzeség karimáján nappalonlint porfelhők keringöztek, éjszakánkint meg ijesztő tüzek vöröslettek az erdők és a hegyek mögött. Harmadnapra a félország hömpölygött és menekült már így nyugat felé, a Thuróczy Miklós kapitány dühös lovasai pedig akkor már be-becsapdostak Turóc és Árva szélein is... A szegény Rákóczi ezen a harmadik napon lépésre fogta lovát s csöndes elbusulásban a Szent Ambrus himnuszát dudolgatta maga elé. A távolban Selmec tornyai látszottak. És ahogy elérték volna Selmec kapuját, a fejedelem leszállt a lóról, odament a hintóhoz, megsimogatta a kisfiát, azután odament a hercegasszonyhoz, átölelte és levette a lóról. S a csöpp asszony most először engedte át magát a fájdalomnak s szép fejét lehajtván a szegény Rákóczi vállára, keservesen sirni kezdett:

— Kedves uram, milyen szerencsétlenek vagyunk mi!

... Thuróczy Miklós kapitány rég megérkezett ezalatt a Szentiványi-házba. Amig mendegélt az ujhelyi országuton, háta mögött a magában diskuráló Orgoványi Andrással, százféle gondolatok fordultak meg a fejében, de most, hogy a város főuccáján haladtak végig, kiegyenesedett sötét lován, pedig a szíve csak most kezdett dolgozni igazán. Minden lépés közelebb vitte az édesanyjához s a város... jaj, a régi város olyannak látszott a villogó napfényben, mint nyirkos virradat előtt valamely félig elpusztult temető. Ember alig mutatkozott az uccán s akinek már okvetlenül elő kellett merészkednie, ijedt lapulással sietett el a falak mentén, mint egy élő árnyék. Csak a fölkelők őrcsapatai meneteltek végig olykor a kövezeten, durva lábaik alatt visszhangot vertek a fehérfalú házak és ahogy egy-egy ilyen őrcsapat katonái észrevették a lépést közeledő Thuróczyt, már messziről vivátot kiabáltak neki, süvegeiket pedig fölhajigálták a levegőbe.

A Szentiványi-kuria kapujában leugrott Thuróczy Miklós s Orgoványinak hajította oda a kantárt. A

házőrző hat baltáshajdu keményen tisztelgett előtte. Fölsietett az udvaron és a hátsó kert felé tekintett, de üres volt most a kert s üres csöndjét nem verte fel többé urikisasszonyok kacagása. Aztán fölsietett a garádicson, végigtekintett a boltives tornác alatt, de messze járt ma az alispán ur s öblös kupáiból nem ivogattak többet a vármegye békétlen urai s nem költögették immár a Homonnai-Drugeth lázadó emlékét. Ijesztően halott volt ma az alispán ur kuriája, csak egy darázs döngicsélt a vadszőlő levelei között s Thuróczy Miklós, aki nem egy régi napot mulatott át a házban, furcsa szorongást érzett. De el is röstelte magát azonnal s indulattal dobbantott egy haragosat. A sarkantyuszóra előbotorkált a konyha felől egy öreg cseléd. Először az örömmek valami határozatlan fénye villant át üveges szemein, de aztán, ahogy eszmélni kezdett, megijedt az ismerős urfitól. Sovány kezével hangtalanul mutatott a tornácra benyíló ajtónak, maga pedig ijedten sompolygott el a konyha felé.

Thuróczyt meglepte a vénasszony ijedtsége s végignézett magán. És csak ekkor vette észre, hogy ugyanugy érkezett meg az alispáni házba, ahogy éppen kikerült a véres pataki csatából. Pernyétől volt kormos a keze meg az arca s megölt katonák vére vöröslött a gyászszinü ruháján. — Ej! — gondolta s izgatott mozdulattal benyitott a tornác felőli ajtón.

Benyitott lábujjhegyen, bent volt a pipák füstjétől elfakult boltozatos szobában, de senki nem jött eléje. Ijesztő csend fogta körül. Thuróczy Miklós megállt egyhelyben, neszelvegteni próbált, de csak a szive zakatolását hallotta s azonfelül csengő csöndet a két fülében. És a muzsikálgató csenden át hallotta először a Szalontay György veszett kurjontását, azután rezessorru Majos Ferenc ijesztő vonítását a pataki éjszakában, aztán dühös talpasoknak halálos csákánycsapásait, aztán ezerötszáz részeg és tántorgó kanász szörnyü táncát a vár piacterén... Thuróczy Miklós egyedülálltában lebocsátotta a fejét s derme-

dező szívvvel fülelgetett a fejében keringő harci sikoltozásra. De e sikoltozáson túl egyszerre halk szoknyasuhogásra lett figyelmes. És amire fölkapta volna lázban gyötrődő fejét, Horváth Annus kisasszony át is ölelte már liliom két karjával és amire magára ocsudott volna teljesen, a kisasszony csak lehajtotta szép arcát az urfi vállára s akkor sirni kezdett, de nagyon.

Thuróczy magához emelte szeliden a leány arcát:

— Te vagy az, Annus? No lám — és árnyékok vonultak el a szeme tükrében. — Rosszkor jöttél Annus... — s észrevétlenül lefejtette magáról a leány karjait. — Nem látod: véres vagyok.

Éz Thuróczy Miklós, ahogy magához emelte szeliden a leány arcát, kényelmetlenül kezdte észrevenni, hogy ő maga még rosszabbkor jött meg, mint a leány. Mert a Horváth Annus arcán úgy peregtek a könnyek, mint a gyöngyszemek. Egy jajszó nélkül könnyeztetett a leány, kezével odakapott a szívéhez, mintha ott mündjárt meg akart volna halni:

— Jaj, mit csináltál? Jaj, miért tetted ezt velünk?

— Nyugodj meg, Annus — s kézenfogta a leányt, odavezette s leültette a kerevetre. — Még holnap hazakisértetlek Nógrádba...

— Nem megyek! Nem megyek! — makacskodott a leány s keszkenőjét a szeméhez szoritotta. — Csak veled együtt megyek!

— Légy okos, Annus és nyugodj meg egy kicsit — könyörgött neki a fiu. — Hallgass rám, hogy megérthessük egymást...

— Csak veled együtt megyek! Csak veled együtt megyek! — hajtogatta elfuló zokogással a leány. — Ha pedig nem jössz velem, hát én megyek veled!

Thurcyy ideges lett ennyi makacskodásra:

— De javithatatlan vagy! Már hogy jöhetnél én-velem?! Ne rázd a fejed, Annus és ne gyerekeskedj már! De lásd, én fölesküdtem Esze Tamásra, meg nyomorult hazánkra...

No, vissza is kapta a fejét azonnal, mert itt már föl pattant a leány. Föl pattant, nem sirt többet:

— Hallod-e, ne emlegesd előttem azt az embert! Eszeveszett paraszt! Mi közöd neked hozzá vagy hozzájuk? S mi az, hogy: nyomorult hazánk? A hazád ott van, ahol az édesanyád van, meg ahol én vagyok! Azt mondom neked, ne keseríts többet, mert rosszat csinál'ok magammal!

És mialatt keserves jajszóval makacszkodott a leány, Thuróczy Miklós kénytelen volt fölnevetni. Először az utolsó hetek óta. Aztán csak lefogta a Horváth Annus két csepp öklét s visszaültette magához:

— Csöndesedj, Annus, mert még meg talál sz verni — s kelleetlenül mosolygott. — Nem értesz meg sehogy sem... Hát ilyen magyar lány vagy te? — és itt már szomorú lett Thuróczy Miklós.

Kezében tartotta a leány kezét. Mély szünet támadt. És e szünet közben a leány észrevétlenül visszahuzta kezét a fiuéból, aztán époly észrevétlenül az ölébe kuszott fel, két tenyerébe fogta a fiu fejét, levonta magához és megcsókolta. Thuróczy Miklós engedte magát szó nélkül, szomorúan. A kis Horváthkisasszony pedig úgy kedveskedett neki ezalatt, de úgy:

— Magyar leány vagyok, Miklós, de a menyasszonyod is vagyok — s újra könnyek csillantak meg mosolygó szemében. — Ó, ha láttad volna, hogy tapsoltam neked tegnap délben az ablakból és hogy integettem feléd a keszkenőmmel! Jaj, de szép volt és én sirni szerettem volna, hogy egyszer se néztél rám. Magyar leány vagyok, Miklós, de féltelek. Féltelek, mert szeretlek...

— Haza foglak vitetni, Annus — mondta elkeseredetten a fiu. — Nem tudom, mi következik reám...

A leány nem ellenkezett már szóval, csak a fejét rázta akaratosan, hogy ő innét nem fog menni tapodtat. Összekuporodott a fiu ölében:

— Hát nem is vagy kíváncsi, hogyan értem idáig?

— De miért jöttél éppen most, Annus?

— Azért — s arcát odaszoritotta a fiu arcához —, mert megírta az édesanyád, hogy valamiben töröd a fejedet. Csakhogy persze — és itt nagyott sóhajtott — volt annyi eszem, hogy ezt én nem mondtam el otthon sem az apámnak, sem az anyámnak, mert akkor sohasem eresztettek volna el. Nagy munkaidő van a háznál, édesapám négy huszárt adott mellém, a kocsin velem jött a dajkám s azzal bocsátottak utnak az örögek, hogy két hét múlva ők is utánam indulnak hozzátok. De csak Ujhelyig érhettem. Szentiványi bátyámék éppen készülődtek, amikor rájuk nyitottam. No, azt az ijedtséget! S még aznap indultak: most már nálunk lehetnek. Velükszaladt a dajkám, a négy huszárunk is. Kértek, rimáncodtak, de én azt mondtam nekik: »Miklós értem jön és meg fog védeni.« Jaj, hallottad volna csak, hogy toporzékolt elened a bácsi, nem hiába hogy alispán! Még sirtam is miattad. Istenem, mit gondolhat most rólam az édesanyám!

— Majd izentetek neki, Annus, hogy ne aggódjanak miattad...

— No látod — s fölállt és úgy kezdte simogatni a fiut —, hát mégis itt maradhatok. De hiába is küldenél, mert ha megölsz is, nélküled én nem megyek haza többet. Csakhogy itt vagy! Tudtam, hogy nem feledkezel meg rólam...

Thuróczy Miklós alig hallgatott már a leányra. Ahelyett a leányt nézte s egy-két pillanatra megfeledkezvén rut állapotáról, a régi kedve szerint gyönyörködött benne. Aztán megfogta a leányt, magához huzta, az ölébe vette:

— Meg foglak védeni, kedves...

— És aztán, ha elmulik valahogy ez a baj, el fogunk menni innét — mondta hálásan a leány. — Csókolj meg, Miklós, de úgy, mint azelőtt... Megállj, megállj, itt van a mama! — s felszökött és a haját próbálta rendbehozni sebtiben.

Thuróczy arca sötét lett újra, mert a közeli napokra gondolt. Érezte, hogy rettenetes idők követ-

keznek reá. Csak akkor nézett fel, mikor a leány felszökött az öléből. A szemközi ajtóban előtte állt az édesanyja. Egész gyászban, csak a haja volt fehér és az arca olyan, mint egy szobor arca.

Thuróczy fölállt:

— Jónapot, anyám...

A nemzetes asszony küszködni látszott magával. S ahogy megszólalt siri-idegen volt a hangja:

— Tudod-e, hogy elfogták Esze Tamást?

— Tudom, anyám — s meg se rezzen. — Sőt tegnap délután is tudtam már és mégis megrohan-tam Patakot...

— S megöltél egy sereg ártatlan embert...

— Egy sereg gonosz embert, anyám! S meg fo-gok ölni még tizszer annyit! — s kardját odacsapta a padlóhoz.

— De megölted az anyádat is — mondta keserűség nélkül a nemzetes asszony s könnye nem volt többé a szemének. — Ma már ezreknek átka száll feléd, Ó, jaj, öregségemre hogy megvert az Isten! Gyere el tőle, Annus fiam!

Horváth Annus kinyújtott karral indult a nemze-tes asszony fel:

— De mama! Nem szabad így beszélni! Ne men-jen még el!

S mert a nemzetes asszony nesztelen-hidegen be-tette maga után az ajtót, Horváth Annus kisasszony először keserves könnyekre fakadt, aztán letörölte a szemét s utánasietett a nemzetes asszonynak. Az ajtó-ból még visszaszólt:

— Csak ne keseredj el, Miklós! Majd én rendbe-hozok mindent!

De Thuróczy Miklós nem hallgatott többé a leányra, mert néhány lovas dobogása hallatszott fel az udvarból. Az ablak felé indult, ám abban a pilla-natban be is csörrent a folyosó felől egy félig vasba-öltözött és gyűröttarcu vitéz. Szőke haja félig kilob-bant a tornyos süvegje alól, tisztelegve csapta össze a sarkantyuját s jókedvre nyult el a szélescsontu ábrázatja:

— Tokaji Ferenc kapitány tisztelettel köszönti Thuróczy Miklós kapitány urat! Vivát Esze Tamás!

— Isten hozott, pajtás — és kezet nyújtott neki.
— Mi ujságot hoztál?

— Hát Thuróczy Miklós pajtás, először is Tokajt rettentő csatán megvettem s minden nagybendőjü németet a Tiszába hajintattam. Másodszor: Rákóczi ő szent felsége kicsuszott előlünk. Megmondtam én ezt előre! Harmadszor: a rakamazi révnél ma dél előtt őt embert huzattam fel a ficfára, de a Szalontay kanászhai közül...

— Hogy merted? — nézett rá elképedve Thuróczy.
— A saját katonáinkat? Eszeveszett ember! Hát most se tudod még, hogy én parancsolok itten, amíg meg nem érkezik az öreg?! Különben az öreg... — s fáradtan legyintett. — Tudod-e, hogy a németek kezébe esett?

Tokaji kegyetlenül mosolygott:

— Csak türtöztesd magad, Thuróczy pajtás, mert a Szalontay emberei rászolgáltak. Agyonverték ugyan csak őt katonámat, pedig kemény parancsom értelme szerint nem volt szabad átengedniök senkinek a hidast. Szalontay aztán fujva és fenyegetőzve vonult el Hajduság felé, de te igazat fogsz szolgáltatni nekem, Thuróczy pajtás. Tudom én, mi az engedelmesség s azért huzattam fel az őt nekemrontott kanászt is. Esze Tamás miatt pedig ne nyugtalankodj, mert teméntelen katonával fog megjönni Bereg felől az öreg. A pataki uton találkoztam a Barkaszóig nyargalt százötven huszároddal. Ezt a levelet hozták neked!

Thuróczy Miklós fölbontotta az Esze Tamás levelét és olvasni kezdett félhangon:

»Esze Tamás ezredes üdvözlétét küldi Thuróczy Miklós kapitánynak. Ibi-ubi. Öcsém, kitépetvén az ádáz németnek karmaibul, megparancsolom tenéked, amint következik itten. Az lomposokra menjetek rá iziben, az végső bajban ott termék legott magam is. Isten a szenvedéseinket nem nézheti tovább: ütött immár a szabadulásnak órája. Itt az idő, hogy elnyo-

móinkon megálljuk dühös bosszunkat! Hatalmas Ur-isten, adj minékünk szerencsét hozzá!«

És mialatt Thuróczy Miklós kapitány az Esze Tamás rettentő levelét olvasta, az oldalajtón, rossz sejtelemtől gyötörve, visszajött a szépséges Annus kisasszony. Belépett, de ahogy észrevette az idegen és fiatal vitézt, ahogy meglátta szétvert haját és lobogó szemét, nesztelenül megállt az ajtóban s ösztönösen megérezte, hogy csak a véresnevű Tokaji Ferenc lehet az idegen, senki más... Tokaji Ferenc is odanézett a halk szoknyasuhanásra s megpillantván a szép leányt, vérhullám szökött az arcába s a szemét nem tudta levenni többet a leányról. Így néztek szembe jóideig: Tokaji fájdalmas gyönyörködéssel, a leány ösztönös félelemmel. Thuróczy pedig egyvégben olvasott tovább:

»Mindenünket elszedte már a német s mégsem elég neki. Te szegény, meggyötört Magyarország, csak fizesd hosszadalmas porcióidat! De az ebek táncát most a németek fogják eljárni! Öcsém, Thuróczy Miklós! Ez hónap jövő hetiben ott leszek teméntelen hadaimmal! Ti addig is serény buzgósággal üssétek, lüjjétek, vágjátok az német kutyákat, míg a párát érzitek benne, ne kimélgjétek senkit és az irgalom ne mozgassa most a szíveteket! A németek feleségeit, ringyóit és gyermekeit fojtsátok a Tiszába, most igazán megadjuk a porciót az német kutyáknak! Előre, fiaim, előre, katonák! Hozzá az némethez! *Esze Tamás ezredes m. p. Cito, cito, cito, citissime, citissime, citissime!*«

Az aláírásról nyilvánvaló volt, hogy Esze Tamás kardnak hegyével szokta alávakarni a nevét. Thuróczy fölnézett: halotti csönd volt a szobában. Tokaji Ferkó meg Horváth Annus még mindig egymást nézte. S Thuróczy fölnevetett:

— Szerelmes ne légy, Ferkó!

És mialatt Tokaji Ferkó még jobban összezavarodott, Thuróczy odalépett a leányhoz s előrevezette a karjánál:

— Annuska, ez itt ama nagyhirű bajtársam, Tokaji Ferenc lovaskapitány.

Tokaji Ferenc meghajtotta magát, pirosan és hebegve s kezet csókolt a leánynak. S ez volt életének az a legelső pillanata, amikor érezte, hogy megszédül és amikor egy gondolatra megfélemedezett mindenről, még a haza rongyos szabadságáról is. Csak Horváth Annust nézte, mialatt Horváth Annus tágra nyílt szemmel vizsgálgatta vissza tetőtől-tal ig. Egyetlen pillanat volt ez mindössze s Tokaji némán tisztelegve állt a leány előtt. De a leány akkor már elfordult tőle s a szemét aggódó félelemmel emelte Thuróczyra:

— Ki is arta ezt a levelet?

— Esze Tamás — mondta egykedvűen Thuróczy.

A leány megrzszent s visszanézett Tokajira. Visszanézett rá s összekulcsolta előtte a kezét:

— Jaj, kapitány ur, minek jött hozzánk? Hagyjon békét Thuróczynak s menjen innét! Az Istenért, menjen, mert szerencsétlenséget hoz a házunkra!

Odakint alkonyodni kezdett s ferde napsugár tűzött be az udvari ablakon. Tokaji Ferkó a fényözön legközepén állt s most egyszerre és váratlanul gyilkos mosolyra torzult el az arca. Mert ha azt mondja neki Horváth Annus kisasszony: »Vigyázzon magára, Tokaji kapitány ur, s Thuróczy Miklóst hagyja meg nekünk néhány napra...« bizony mondom, az ellágyult Tokaji Ferkó miatt akár örökre is otthon-maradhatott volna Thuróczy Miklós kapitány. De Horváth Annus kisasszony csak Thuróczy Miklós kapitányt féltette repeső ijedelemmel s Tokaji Ferkó azonnal nem volt pirosabb. Ahelyett sápadt lett, csak a szája körül vonaglott némi köröröm. A két karját meg összefonta a mellén:

— Nehezemre esik, kisasszony, de elmegyek. Elmegyek, de Thuróczy Miklós pajtásommal együtt. Ő parancsol még nekem is...

És Thuróczy Miklós azonnal csatolni kezdte a kardját. Engesztelhetetlen volt már belülől, szeretett volna, nagyon szeretett volna rugni egyet Tokaji

Ferkó pajtásán, de nem árulta el magát. Sőt jókedvet mutatott és ahogy készen lett, odalépett a leány elé:

— Viszontlátásra, kishugom!

Horváth Annus kisasszony térdrebecsátkozott előtte, szép arcán meg barázdában szaladtak a könnyek:

— Miklós!... Kedves Miklós!...

Thuróczy Miklós lehajolt hozzá, magához ölelte s megcsókolta a szemét. Aztán gyorsan kifelé indult Tokaji Ferkó pajtásával együtt. Horváth Annus pedig ottmaradt a szoba közepén, térdrebecsátkozva, keserves jajszók között s liliom-két karját zokogva tárta ki az üres ajtó felé:

— Miklóska!... Miklóska!... Menj el, csak menj, de ha az ujjammal foglak kikaparni, akkor is megmentelek és visszahozlak!

Kicsit fölneszelt: az udvarból akkor dobogtak kifelé a lovasok. Aztán föl pattant, szép arca fájdalomra és gyűlöletre vonaglott el s aztán megtörölte a szemét. Nyugodt volt már:

— Megállj, Tokaji Ferenc! Megállj!

... Tokaji Ferenc és Thuróczy Miklós Patak felé kocogott már ekkor. Orgoványi András buslakodott a sarkukban s mögötte valami kilenc-tíz lovasa poroszkált Tokaji Ferkónak. Közömbös dolgokról beszélgetett a két fiatal kapitány. Féluton lehettek már, amikor Tokaji, mintegy véletlenül, odaszólt Thuróczynak:

— Jegyessed ez a leányzó, Thuróczy pajtás?

— Nem. Közeli rokonom — füllentette Thuróczy pajtás.

S Tokaji Ferkónak egyszerre hálásan csillant meg a szeme. Már-már a nyelvén volt: »Ha én neked lettem volna, szépen otthon maradtam volna keveset, Thuróczy pajtás...« De nem szólt semmit, mert ő se akarta elárulni magát. Tehát csöndecskén ereszkedtek le Patak felé...

... S tíz nap múlva ugyanugy ereszkedtek le a Harangod pusztája felé. De addig nagy dolgok estek közbe s akkor már nem tíz lovas, hanem sötét lovasok hadserege feketedett utánuk. És akkor már közeledett

Ónod felől Vaudemont, a vörös herceg meg Deák Pál ezredes, Bereg felől pedig közeledett Esze Tamás. Fekete földifelhő jött-jött sebes lábakkal, de északkelet felől, az ellenkező irányból. Mint amikor igazi felhők rohannak egymás ellen az égen. És ahogy egymásba keveredtek, olyan égszakadás tört ki a harangodi pusztaságon, hogy víz helyett vér csurgott a patakok árkában. Az Esze Tamás csatája volt ez, amelyet kétszáz esztendő múlva is jajveszékelve átkoztak meg a tiszaháti anyák. Mert olyan csata még nem volt a világon, mint az Esze Tamás csatája.

ÖTÖDIK ÉNEK

ESZE TAMÁS CSATAJA.

*Erdők két mélföldig testekkel rakodtak,
Mezők két mélföldig vérrel virágoztak.*

Szerencs fölött, a kereszturi domb tetején, kevéssel Julius közepe előtt megállt egy pillanatra Thuróczy Miklós kapitány, meg Tokaji Ferkó kapitány. A nap gyorsan ereszkedett már a tályjai hegyek mögé s eldült sugarai furcsán fekvő árnyékokat vetettek az erdők szélén. Meleg csöndbe süllyedt a tájék, élő lélek nem látszott sehol, csak messzebb, a százféle kanyargó Takta irányában, annak nádasai szélén, mintha egy csapat ember huzódott volna el valamerre. De ez a csapat is eltűnt végkép a nádasban. S még messzebb, Miskolc irányában, egyszerre három-négy ponton is, távoli és gazdátlan tüzek piszkos füstje feküdt az ég legalján. És Thuróczy Miklós a kereszturi domb tetejéről a távoli és gazdátlan tüzek felé mutatott a karjával:

— Ott jön ránk a vörös herceg.

Aztán balkéznek mutatott:

— Onnét siet felénk lóhalálban Esze Tamás. Talán át is kelt már a záhonyi réven. No, sok szerencsét, Ferkó pajtás! — s Tokajinak nyujtotta a kezét.

— Sok szerencsét, Miklós pajtás! — mondta Tokaji Ferkó s mégegyszer kezét fogott Thuróczy Miklóssal.

S kétfelé vált a lovascsapat. Tokaji néhány huszárjával nekivágott a Taktaköz nádtengerének, Thuróczy néhány huszárjával halk neszben huzódott tovább Szerencs felé. S ahogy jött az alkonyat, mind a ketten hamarosan elvesztek a nagy csöndességben.

Messze délről pedig egyre közeledtek ezalatt a távoli és gazdátlan füstfelhők, mindig több-több ponton kanyargott fel a füst s itt-ott már sötétpiros tüznyelvek is kezdtek föl-fölcikkanni a fekete földfelhőkből.

Az utolsó tiz nap alatt ez történt:

Szavojai Eugén, a Zentának indult törökverő hadvezér, hirt vévén az átkozott parasztok gyujtogatásáról, Vaudemont herceget, a dölyfös és lelketlen generálist három lovasezreddel s egy regiment infanteriával Eger alól nyomban Tokaj ellen parancsolta előre. A megdöbönt bécsi haditanács Kiss Balázs huszárezredest több száz lovasa élén már harmadnapra a megveszett zendülők ellen küldte. Ugyanakkor a Vág tájékán menetelő brandenburgi ezredeket is gyors menetben a Hegyaljára zuditották. Rabutin generális pedig Déváiig tört előre s onnét tartotta szemmel Temesvár gyanus környékét, ahol állítólag Thököli Imre is fölbukkant már a török hadsereg oldalán. De ez nem volt elég! Nigrelli kassai parancsnok csapatai megszállták a szalánci erdők táját, fegyvert fogott Eger és Ónod egész dán és morva őrsége, ugyancsak fegyverbe rendelték a Hajduság minden hadinépét. Riccsán ezredes vasasnémetjei s nagyszáju horvátjai ugyanakkor a Harangod déli részein portyáztak már s velük együtt rohantak a lángbaborult Hegyalja ellen a Deák Pál óbester híres huszársjai. De ez sem volt elég! A megdöbönt haditanács nagy szorultságában magához kérte Bercsényi Miklóst, a Zichyeket, a Pálfiakat s kétségbeesett könyörgések után rávette e százszor lenézett és megalázott urakat, hogy az Isten szerelmére, utassék föl minden fegyverforgató emberüket, de azonnal, mert az új Dósa György parasztjai föl fogják perzselni egész Magyarországot. Külön parancs ment azonfelül a vármegyéknek is: »lóra, urak, lóra!« S tiz nap múlva már a világ valamennyi égtája felől dühös németeknek és morváknak, fosztogató horvátoknak, kegyetlen vallonoknak s megszeppent magyaroknak egy oly gyülevész-keveréke indult meg a tiszaháti részek ellen, hogy meghajlott alattuk a föld, amerre átvonultak s gyujtogatás, pernye,

jajszó és átok maradt el utánuk, ahol átvonultak egyszer. Bécsből, Kassáról, Egerből, Ónodról pátensek repültek szerteszét, hogy kegyelmet kap minden zenedülő, ha megadja magát. De a szegény rebellisek tudták, hogy nem szabad hinni »az piszkos németnek« és hogy a veres Vadmony kiadta a rettenetes parancsot: karóbahuzni minden rebellist!

És mialatt délről és nyugatról olyan tömegekben özönlöttek előre a németek, hogy elsötétült tőlük a láthatár, amerre megmutatkoztak egyszer, azalatt nem pihent Esze Tamás sem, hanem ijesztően készülődött, hogy leszámoljon a némettel, Az utolsó tíz nap alatt egymást kergetve jöttek rettentő üzenetei, hol a beregi erdők alól, hol Ugocsából, hol a máramarosi havasok közül: »Öcsém, Thuróczy Miklós öcsém, szüntelenül erősítsétek Patak és Tokaj falait!...« »Öcsém, kedves egy öcsém, ne higgyetek az beste fajtának, hanem serényen forgolódjatok és készülődjétek az büdös németre, ki ellen, hogy magam is ott leszek az végső szorultságban, meghiggyétek nekem!...« És ő maga is egyre küldözgette ezalatt nemcsupán dühtől lángoló üzeneteit, hanem a csapatokat is. Az első napokon csak kisebb csoportokban kezdtek előszivárogni, de Patak és Tokaj nagy veszedelme után már ontani kezdték őket erdők, kösziklák, járatlan utak és nádasok. Jöttek minden hajnalban és minden alkonyatkor e bosszuért lihegő magyarok, akiket nem éltetett már egyéb, csak a Bocskay, a Szuhay Mátyás, a Thököli király busfényü szerencsétlensége, meg a dühödt hitük, hogy most már itt a napja, amikor egy utolsó leszámolásban vért ihatnak a németből, vagy amikor ők maguk fognak meghalni egy tömegben. A német akkor garmadát rak holttesteikből és nem lesz többet Magyarország és nem lesznek többet magyarok a világon... És jöttek, egyre jöttek kelet felől s Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Majos Ferenc, meg a többi kapitányok egyre küldözgették őket a Harangod felé, mindig a Harangod felé. És ezalatt vad sietséggel készültek az uj sáncok és töltések Patak vára körül, meg Tokaj vára körül, a rebellisek cikázó lovasai föl-föl-

bukkantak már a Vaudemont herceg hátában is, tüzet és rémületet gerjesztvén mindenfelé, egyéb lovasaik pedig be-becsaptak Árvába, Liptóba, nem-egyszer pedig Morva szélein is gyujtogattak már. És ezalatt szállt az Esze Tamás ezredes szörnyü hirneve. Olyan hire lett ekkor Esze Tamásnak, hogy a Tiszahát egy-egy falujában, a Beszkidek pásztorkalyibái körül még ma is azzal ijesztgetik a rakoncátlan gyereket: »jó légy, fiam, mert jönni fog Esze Tamás és magávalragad az erdőkbe...«

Ki volt hát Esze Tamás?

Bizonyosat senki sem tudott felőle. Tizenegy esztendővel előbb Buda ormain forgatta még csákányát s török vértől csurogva került vissza nagynehezen Tarpára. Aztán hire veszett esztendőkre. Aztán, ahogy kétmarokkal kezdett fojtogatni a német, megint csak fölbukkant hol itt, hol amott. Egyszer a szabolcsi tanyákon keserítgette a népet, másszor tiszai sószállító-dereglyéken látták állítólag s ilyenkor keresztbefont karral nézett szemközt az alkonyattal, aztán földhözvágta báránysüvegét, fölemelte vasökleit, úgy fenyegetőzött szótlanul nyugat felé. Az utolsó esztendőben pedig állhatatosan bujtogatott már Kassától Moldováig s ha a császár emberei ma megszorították Abara vagy Deregnő tájékán, másnap már a Szernye mocsarai közt látták békés pákásznak átöltözve s csak széles vállairól gyanakodhattak rá, meg arról, hogy este-tájban megemelte hangtalanul csontos ökieit, úgy fenyegetőzött Bécs felé. Mondták róla némelyek, hogy iszonyu-nagy csizmában jár, mert a két lába olyan, mint egy mesebeli óriás lába, meg hogy a bajuszát akár a két fülére csavarinthatná, ha jókedve lenne valamikor. De sohasem volt jókedve. Mindig dühös volt, mindig káromkodott, keselyüorra fenyegetözve és harsogva kiabált a két lobogó szeme alatt s szüntelenül háborított a népet. Az ujhelyi és pataki polgárok azt mondták ugyan, hogy Esze Tamás tisztességtelen ember, mert az urak elvették tőle a sószállítást és mivel sőt nem szállíthat, a parasztokat vaditgatja. Bizonyosat senki sem tudott felőle, de a tótok

tudták, hogy jó szíve van az ezredes urnak s tavaly ősszel is a Dargóhegy lábánál elszedvén a kassai németek lisztesszekereit s megnyomorítván a kísérő katonákat, maga köré terelte a Jesztreb Andris éhes tótjait:

»Egyetek, fiaim, eleget éheztek már!...«

S nagy erejét, amellyel hír szerint tölgyfákat tudott kiforgatni, nótákba szedték az inséges rusnyákok s édesapjuknak szölongatták az ezredes urat... Hogy ezredes volt-e? Mit tudom én, ezredes volt-e?! Persze hogy nem volt ezredes! De ő úgy hívatta magát és úgy ismerték őt a Tiszahát magyarjai, tehát ezredes volt mégis. És rettentő hirtelen olyan lett az utolsó tavasz óta, hogy csaknem az egekig ért. Hogy hol járt, mit csinált és merre bujkált a tavasz óta, senki se tudta volna megmondani, mert élő ember nem látta többé Esze Tamást. De beszéltek helyette a bujdosók, akik váratlanul soha nem látott karavánokban kezdtek özönlenni kifelé huszesztendő s rejtekeikből s a pataki meg a tokaji véres éjszakák után egyszerre csak fölviharzott az egész Felső-Magyarország:

— Vivát Esze Tamás!

És az emberek egy napról a másikra — ki az örömtől tombolva, ki a rémülettől remegve — látták immár, hogy föltartóztatás nélkül közeleg az Esze Tamás napja, amikor örjöngve ujjong fel az egész ország Esze Tamás szerencséje miatt, vagy fájdalomtól megrozkadva jajgat fel Esze Tamás szerencsétlensége miatt. És észvesztő menekülésük közben csakugyan följjajgattak a kurucok és a Harangodnak azt a pusztáját, ahonnét ez az észvesztő jajveszékelés először hasított át az éjszakát, még ma is Jajhalomnak hívják. És az emberek, ahányszor kiejtik Jajhalom nevét, még ma is sóhajtanak egy bánatosat, vagy keresztet vetnek magukra olyankor.

Azon az alkonyaton, mikor a kereszturi domb tetején Thuróczy Miklós kapitány utolszor fogott kezét Tokaji Ferkó kapitánnyal s néhány lovasukkal eltűntek az ereszkedő szürkületben — a mezitlábások egy csapata menetelt a Gesztelynek haladó országúton. Jobb-

ról és balról fölbukkant már előttük a Harangod zugófás és mocsaras rónasága. Kimerülten, nyakig portól belepve bandukolt előre a mezitlábásoknak ez az elmaradt töredéke. Gönc tájékáról igyekeztek Böcs falu tájékának. Hajdemák legények és nyeboscsikok voltak a Jesztreb Andris bakbüzü tótjai közül. Minden fegyverük egy-szál bunkósbot s vállaikon vitték a bunkót. Maga a vizeszemü Jesztreb Andris bocskor nélkül baktatott a hajdemákok élén, akik egykedvűen és mezitláb poroszkáltak a gesztelyi országuton és ha száraz torkaikat mégjobban eltikkasztotta meleg és por, a nyeboscsikok rágyujtottak a régi és hetyke marsra:

*Mikor mig in leginy vótam
Thekeli-vojnában,
Cifra plahta-zasztavában
Jártam Oravában.*

Most persze nem Orava vármegyében jártak a cifránlengő Thököli-zászlók alatt: most az Esze Tamás nagy csatájába igyekeztek. És a mindig egyoldalba elzengő, félmagyar-féltót ének ütemeire kimerülten, füligpirosan masiroztak Böcs falu irányába. Esze Tamás népének utóhadai voltak e sokat éhezett hajdemákfiuk s a hátuk mögött ott csavargott Fecske cigány, Daruláb pikulás és még egynéhány dádétársuk s bajrahívó jel gyanánt tyukталu volt a hajukba tűzve. A harci zenészek tudvaleműen iszonyodnak a harc zenéjétől (a mivész az más!), s így történt, hogy mikor a tótok Taktaharkányhoz közelítvén, átvágtak a falu alatt. Fecske intett a kartársaknak s e titkos jelre a négy-öt darab roma eloldalogván ügyesen a tótok hátából, bebujt egy kazal alá. Ott egyet fujtak s Fecske vakarni kezdte a fülét:

— Nagy mahlojká les itt, urfiák! Vegyük le a tálut!

S mialatt a dádék füleik mellől leszedték a tyukталut s keservesen kezdtek sóhajtozni a kazal aljában, azalatt egyre távolodtak tőlük a Jesztreb Andris tót-

jai s azalatt Tiszaluc felől is Böcs felé törekedtek a Nyuzó Mihály angyalai. S e rongyos alakok, kik a német nagy ijedelmére még jókor délután sárral mázolták be az arcaikat, most szomorú karavánban ödöngtek utolsó csatájukba. És ez utolsó csatájuk előtt magukbaszállván, üres tarisznyaikból előszedegették a zsoldárt s a poros mezei uton harsogva kezdték segítségükre hívogatni az örök Istent:

*Tebenned biztunk eleitől fogva,
Uram, Téged tartottunk hajlékunknak...
Mikor még semmi hegyek nem voltak,
Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva —*

S riasztó könyörgésüket átvévén valamelyik oldalt menetelő másik csapat, talán a Zöld Demeter mezitlábasai, a visszhang már az erdő mögül jött rá, ahol ugyanakkor száz meg száz torok zugta a kálvinisták örökcsodálata énekét:

*Te voltál és Te vagy erős Isten,
És Te megmaradsz minden időben!*

Igenis, krónikák vannak róla, hogy ezek a szegény rebellisek a XC. zsoldárral mentek bele az Esze Tamás rettentő csatájába. Abba a csatába, amelyben vértől voltak vörösek a fák levelei s két mérföld szélességben haldokló kurucok véréből voltak harmatosak a füvek szálai... De ahogy jött az este, fokonkint kezdett halványulni a Jesztreb Andris hadinépének hivalgó nemzeti marsa, aztán el is halt végleg és elhalt a Nyuzó Mihály angyalainak tetemre hívő kórusa is. Tótok és magyarok belévesztek a sűrű alkonyatba. Hosszu, ijesztően hosszú órák következtek... Fecske és négyöt szál művészárta vacogva fülelgetett ezalatt a délről előhőmpölygött sötétségbe. Hosszu és keserves órák mentek már el így, amikor egyszerre csak haragos-vörös fény lobbant fel Böcs falu irányából s utána mély bánattal elnyujtott, alig-alig kivehető kiáltás szüremlett át az éjszakán. Valami végtelenül bágyadt

és végtelenül szomorú kiáltás. Mintha egyetlen pillanatban sok-sok száz ember mind azt kiáltotta volna: *U-ram Jé-zu-us!...*

Erre a távoli és megrendült kiáltásra Fecske pri-más fölpattant a kazal alól s mintha darázs csipte volna meg alulról, összebokázott a mezitelen lábá-val, hóna alá csapta a pikulát s vacogva rikkan-tott egy nagyot:

— Urák, vitézsek, válogatott legények! Most mán rugjuk a fármátringot, mert itt asz Istennyilá meg a Heródiás!

S Fecske legelől, a többi vályogvető a sarkában, kinyújtott lábszárral, hónalj alá kapott pikulákkal és jajveszékelve kezdett nyargalni az ellenkező irány-nak, mialatt egymást tulkiabálva és ijesztgetve csap-kodták a fejüket:

— Jáj! Jáj! Kiütött a csatá!

A csata valóban kiütött már ekkor Böcs falu szélső házai táján. Hanem ez aztán csata volt! Esze Tamás ezredesnek a német ellen való legelső és legnagyobb csatája!

Ott fekszik Böcs falu ma is még a Sajó és a Hernád torkolata fölött, egyik fele Zemplénben van, másik fele Borsodban van s áldott kertjei alatt a Bársonyos vize kanyarog.

Ott kanyargott a Bársonyos époly zajtalanul már azon a késő alkonyaton is, mikor a Taktaharkány-nak futó széles pázsitán át a Buga Jakab bojnyik-jai kezdtek elősetteni a szélső házak alá s Buga Jakab maga lábujjhegyen lopózkodott előre. Ám a falu szélső házai alól ugyanakkor fölbukkant egy hor-vátokból álló marcona gyalogzászlóalj és az első tiszt megpillantván a bojnyikok elejét, magasra emelte kardját és nagyot kiáltott:

— Legyetek dühösek, oszt lüjjetek!

A horvátok erre megcsinálták az ijesztésre szánt dühös pofát s utána sortűz lobbant fel a szakál-lakra fölállított puskákból. Néhány ember jajgatni kezdett a bojnyikok sorában s elvágódott a mezőn, a többi hirtelen belebujt a pázsitszéli füzesekbe, de

csak egy pillantásra. Mert eldörrenvén a sortüz, nagy csönd és még nagyobb sötét következett utána, de mielőtt másodszor is tölthettek volna a horvátok, a hátuk mögött csak kigyulladt egy ház és az éjszakába vöröslő tűz irányából hirtelen csak szákadni kezdtek visszafelé a Buga Jakab bojnyikjai. Buga Jakab hadnagy ur, ez a kukoricásokban és a bágyadt verőfényben sokat tengődött keserű legény, most is legelől fujt és valahányszor meglóbálta félmázsás csákányát, káromkodva fenyegetőzött:

— Ne lújj német, mert meghalsz!

A hegyesfövegű horvátok pedig másodszor is lőttek volna, ha lőhettek volna. De Buga Jakab akkor már az orruk előtt toporzékolt s megforgatván csákányát, egyetlen csapásra leütötte a horvátok kapitányát. Egy jajszó nélkül esett össze a kapitány, elnyult a földön, kettőt-hármat tárogott még, aztán egyet rugott s kiszállt belőle a lelke. Másfélöles, bús-képű horvát állt a kapitánya mellett s látván annak nyomorult halálát, marokra kapta puskáját, hogy azzal csapja szét a fejét Buga Jakabnak. De Buga Jakab baltenyerével torkonragadta a másfélöles horvátot és a horvát is egy jajszó nélkül esett a kapitánya holtteste fölé. És akkor elrikkantotta magát Buga Jakab:

— Csákányra, bojnikok!

De nem kellett biztatni a bojnyikokat, mert akkor már a tűz repkedő világánál úgy táncoltak, mint az ördögök. Ki csákánnyal, ki villogó fokossal, ki a két tenyerében megforgatott bunkósbottal. És közben hol itt, hol ott bukkantak fel a szélső házak mögül és ahol föl bukkantak egyszer, mindig egy újabb ház, egy félszer, egy boglya kezdett lobogni a sötét-ségben, mert mesterei voltak a gyujtogatásnak ezek az Istentől elrugaszkodott legények. És közben, mi alatt innét is, onnét is égő csóvák emelkedtek föl a tűzvilágnál s újabb tetőket borítottak rémséges világosságba — föl-fölrikoltott rekedten a sokat-tengődött Buga Jakab:

— Hozzá az némethez, bojnyikok!

De nem kellett biztatni a bojnyikokat, mert már a falu uccájába nyomták be a horvátokat és úgy kezdtek verekedni akkor, hogy a ma élő nemzedék ott helyben szörnyethalt volna, ha látta volna. Ott lihegett és prüszkölt az ucca legközepén Kavcsák Dániel mészárosmester, marhanyuzókés villogott a markában s ahogy mellbedöfött vele egy nekirontott németet, a hátán jött ki a kés és csak elterült a német, vérét pedig mindjárt beitta a föld. De Kavcsák mögé is odaugrott egy nagyszáju horvát s úgy ütötte nyakszirten, hogy Kavcsák Dániel mészárosmester négyfele trombuckálva vágodott el a hasára. Hej, micsoda csata volt ez! Az egyik ház udvarából meglepetésszerűen csak előrerontott a Legenyére való Dudás János, vele volt a Mihályiba való Péntek András, ugyszintén a lasztóci Hornyák Péter, hátulról kaptak meg egynéhány németet, de a lábánál fogva, le is vágta valami négyet, ám Dudás Jánosnak is késsel hasították keresztül a fejbőrét, ketten is belekapaszkodtak dühösen és akkor egy horvát jobbról, egy horvát balról rántotta le a fejbőrét, úgyhogy csak a két füle tartotta még valahogy azt a kobakra való bőrt s Dudás János lenyuzott koponyával kezdett üvöltözni és henteregni. De nem sokáig hentergett, hanem talpraszökött azonnal, lehántott fejbőrét jobbról is, balról is visszatolta helyére, belenyomta a süvegét, akkor annyit kiáltott: hejj! és kirántván a hasa mellől egy kettősélű dákost, belevetette magát a hátráló horvátok legközepébe...

Hát bizony, hátrálni kezdtek a horvátok, de hogy is ne hátráltak volna, Istenem! Embereik fele égnekfordított arccal feküdt már az uccán, az ucca sánccában, a kertek között és aközben tüzet fogtak már a paticskerítések még a zöldben pompázó gyümölcsfák is. És mialatt sisteregve lobogtak a sötétségben, a tűz beleágaskodott az éjszakába, vörösben lángoltak már a felhők is és ijesztő világuk négy vármege földjének küldte a rimánkodó üzenetet:

— Segitsetek! Segitsetek!

Hogyne hátráltak volna a szerencsétlen horvátok,

mikor az öldöklés leghevében az északi oldalon csak előretörtek a tűznyelveken át már a Jesztreb Andris fátrai tótjai is. A vízesszemű Jesztreb Andris megelőzván valamennyi nyeboscsikot, rettentő bunkót zúgatott a félkezében:

— Hlapci, na kijak!

De a hajdemák-fiuknak nem sok biztatás kellett a bunkósbothoz, hisz ugyse volt egyéb fegyverük, csak a bunkó. Hanem ez aztán rettentő fegyver volt és ahogy Jesztreb Andrisék dolgoztak vele, az ellen anyaszült ember képtelen volt védekezni! Horvátoknak, németeknek a koponyáján, a fülén, a lábszárán csattogtak e bunkók. Hátrált már a német, de hogy is ne hátrált volna, Istenem! Mégse adták magukat könnyen. A falunak azon a részén, ahol ma a kálvinisták temploma áll, elesett a széleshátu Benyicsák Mihály, a Szirmay István szökött jobbágya, ugyanott vágódott utolsót Feczera Pál, de olyat, mint egy liszteszsák, mivelhogy lábast adtak neki s úgy csapták el tőből a karját és meghalt azonfölül ugyanott Popelyás Jóska meg Resetár Jóska, aki árvalegény volt és nem maradt senkije, aki megsirassa. Hej, micsoda csata volt ez! Csattogtak, veszettül csattogtak a Jesztreb Andrisék bunkói. A félfalu repkedett már az iszonyu tűzben, helyenkint már a por is égett az uccán s az iszonyu tűz meg a fejszédítő forróság legközepén ott lihegett Buga Jakab, kordovánarca lucskos volt a verejtéktől s még ijesztőbb volt a beletapadt koromtól. A horvátok rendetlenül kezdtek özönlenni visszafelé, amikor... Amikor, mintha csak a négy arkangyal fujta volna meg az ítélet trombitáit, a falu tulsó végén magyar huszárok fujták meg a trombitákat. És előrerobogtak a Deák Pál óbester huszárjai piros csákóban, a szélben uszó menteujsaikkal s megfent görbe kardjaikkal. Előrobogtak az uccán, mint mikor a nyári vihar dübörög előre, egy szempillantás alatt átgázoltak a horvátok menekülő maradványain és akkor belevágtattak a bojnyikok meg a Jesztreb Andris hajdemákjai közé. És Buga Jakab abban a szempillantásban csak elkiáltotta magát:

— Tágulni, gyerekek! Ki a rétre, gyerekek!

És abban a szempillantásban Jesztreb Andris szintén elkiáltotta magát:

— Na luku, hlapci! Na luku!

És egy másik szempillantás alatt a Buga Jakab bojnyikjai meg a bakbüzü tótok átrepültek a kertek között, kint voltak a széles pázsiton s jobbra és balra menekülve, fölmásztak a pázsitszéli fűzfákra vagy beleugráltak a tulsószéli nádasokba és aközben olyanokat cuppantak, mint a békák. És a félhomályban vacogva kezdtek fülelgetni: a tótok a fák tetején, a bojnyikok kákatövön lubickolva. Mert a pázsit felé sűrű rohamtömegben kanyarodtak már fel a Deák Pál óbester magyar huszárjai és ahogy közeledni kezdtek a pázsiton, lovaik alatt szakadatlanul dübörgött a határ. De ugyanakkor a pázsit Taktharkány felé elnyúló messzi széléről is dübörögni kezdett a határ. Onnan északról vágatva rohantak Böcs falu felé a Bajusz Gáspár meg a Bakos Gergely első tokaji kapitányok keserü lovasai, de Bajusz Gáspárt is, Bakos Gergelyt is megelőzván, most két fiatalabb kapitány vezette a dühtől remegő lovasokat: a bánattól elszánt Thuróczy Miklós, meg a lobogószemü Tokaji Ferkó. Délről rengett és dobogott már a pázsit, északról rengett és dobogott már a pázsit...

Hej, micsoda csata volt ez! Az Esze Tamás csatája volt ez!

Mint amikor ugyanegy pillanatban két szemközi irányból felhők görögnek egymás ellen az égen és összetalálkozáván, egymásba keverednek s mindenki a másikon gázol keresztül: a Deák Pál óbester császári huszárjai, meg a fölzendült lovasok is úgy rohantak neki egymásnak s összetalálkozáván, egymásbaroppantak s ló és lovas kezdett keresztülgázolni egymáson és kezdett össze-vissza hemperegni a földön. A császár huszárjai ezt kiáltották: *rajta!* az Esze Tamás huszárjai azt kiáltották: *Uram Jézus!* és úgy vágattak egymás ellen, hogy átvágtattak egymáson, de a fele ott maradt a pázsiton, halálataposva, avagy haldoklás közben jajveszékelve szivettépőn... És akkor

visszafordultak délről a Thuróczy Miklós megmaradt huszárjai és akkor visszafordultak északról is a Deák Pál megmaradt huszárjai s megfent kardjaikat messzire kinyujtván a lovaik feje fölött, felhőtrengető *Uram Jézus!*-kiáltással, meg felhőtrengető *rajta!*-kiáltással dübörögtek fel másodszor is egymás ellen... Hátul ijesztő tűzözönben röpködött már Böcs falu, égett már a por is az uccán, a böcsi nagypázsit pedig másodszor is rengett és dobogott már... A pirosuló felhők alatt, a félsötétől környezett pázsiton ott rohant előre Orgoványi András is, mindenütt a Thuróczy Miklós lovának sarkában s lapos kardját megsuhogtatván a levegőben, úgy csapott szájon egy bánatosbajszu császári huszárt, hogy a huszár vért kezdett hányni s ott menten lefordult a lova nyakáról... — Mestervágás volt, Andris bácsi! — kiáltott feléje kardok csengésén, csákányok zúgásán, lovak nyerítésén át az urfi, ám ugyanakkor úgy vágta fejbe buzogánnyal az urfit is, hogy gyászszínű süvegje lerepült a fejéről, ő maga visszahanyatlott a nyergében, de amire hozzáruगतatott a megrémült Orgoványi, Thuróczy Miklós újra keményen ült már nyeregben. Nagy szenvedés látszott az arcán, de azért lekapta nyergéből a csákányt s megforgatván maga fölött, repkedő hajával elzugott a lovával arrafelé, ahol legjobban taposták egymást lovak és lovasok. És átzugván a pázsiton Thuróczy Miklós, nagy fenszóval kiáltotta:

— Mindig csak utánam, Esze Tamás katonái!

Valami tiz-tizenkét vén huszár nyomult erre a Thuróczy sarkába. És akkor odarontottak a legközepebe, hol egy mérges császári lovaskáplár úgy vágta fejbe a Bunkó János zászlóltartó lovát, hogy nagyot nyerített a ló, nyakrabukott s maga alá nyomta szegény Bunkó Jánost is a zászlójával együtt. Ott nyöszörgött már Bunkó János lovának hasa alatt, hályog vonult a két szeme elé, de annyi ereje maradt még szegény Bunkónak, hogy elsütötte pisztolyát és a császári káplár is véres fejjell zuhant le a lováról. Prüszkölő huszárjai élén akkor ért oda

Thuróczy Miklós kapitány s szédült vágatásában is lehajolt, fölkapta a lovasok zászlaját, magasra tartotta jobbkezevel s föltekintvén az ócska selymén bánkódó Szűz Máriára, könny esett ki a szeméből. De most nem volt idő magát elsírni se, mert a dulakodás legközepéből a nevét hallotta:

— Segíts rajtam, Thuróczy pajtás!

Thuróczy nekivágtatott mégegyszer s elszorult szívvel látta ekkor, hogy Tokaji Ferkó pajtását vagdalgják a vagdalkozás közepén. Huszonegy cafatban csüngött már a kurtadolmánykája Tokaji Ferkó pajtásnak, őt magát lehúzták a lováról, vér folyt már le az egész arcán, egy pillanatban tiz kard is suhant a fejére, de Tokaji Ferkó gyalogláb is dulakodva verekedett s minden csapásával tágasságot vert maga körül a mezőn...

— Itt a diák! Csipjük le a diákot! — ordították a császári huszárok (mert pataki diák volt ezelőtt vitéz Tokaji Ferkó kapitány), de ugyanakkor hátkapta őket Thuróczy kapitány s csákánya ahogy fölcsillant a levegőben, a császáriak lehasáltak a lovaikra s Bócs felé kezdtek vágatni lóhalálban.

— Köszönöm neked, Thuróczy pajtás! — kiáltott lelkesülten Tokaji Ferkó s a hátán termett egy gazdátlanul nyerítő lónak. De Thuróczy Miklós ezt már félig se hallotta, mert a döglött lovak hanyattfordult testein, a véres füben elterült huszárok halott tetemein átugrálva és kieresztett kantárszárral vetette magát a Deák Pál óbester menekülő lovasai után. Lova a szügyébe csapta le fejét, és nagyot nyerített. Hangos nyerítése végigszállt a véres mezőn és Thuróczy Miklós magasra emelvén a csákányát, odakiáltott utánadübörgő lovasainak:

— Hozzá csak, hozzá, Esze Tamás katonái!

És mialatt remegő haraggal dübörögtek át a mezőn harmadszor is az Esze Tamás lovasai, Bócs lobogó háza alatt csak fölbukkant a brandenburgiak egész ezrede, balról meg tömött oszlopban kezdtek fölkanyarogni a visszaverődött horvátok. Puskával rohantak előre. Olyan volt ez a megmozdulás, mint-

ha egy egész erdő indult volna meg egyszerre s puskáknak csövei villogtak volna ki az erdő minden fájának hasából. Thuróczy a mező közepén dübörgött még dühös huszárai élén, egyenesen neki a puskázó gyalogosok erdejének, de késő volt már minden. Mert jobbfelől, a pázsitszéli füzesekből akkor már kitörték a Jesztreb Andris bakbüzü tótjai s jobbkezüben csunya üvöltéssel forgatták a furkóst. És balfelől, a mocsarakból, akkor már kitörték a Buga Jakab bojnyikjai is. S bojnyikok és hajdemákok öszszekeveredvén a pázsiton, elzárták a lovasokat s bunkóforgatással, baltavillogtatással, keserűen káromkodva vetették magukat a németekre. És ugyanakkor, ugyancsak balfelől, egyszerre több ponton is, tüzet fogott a nyári nádas, fekete füst ágaskodott a pirosuló felhőknek, véres tűznyelv lobbant föl a füst legaljában és akkor a tüzek irányából, a lubickoló ingoványoson át váratlanul csak szakadni kezdtek kifelé a Nyuzó Mihály angyalai. Tetőtől-talpig csupaszon, sártól bekenve, görbe kard csillogott a kezükben s úgy csattogtak előre a széles pázsiton, mintha az ördög apostolai lettek volna. Nyuzó Mihály maga, hegyes sapkával a fejebubján, de egyébként meztelenül egy honcsikon álldogálván, a rekedésig tüzelte az angyalokat:

— Vágjátok, angyalok! Szurjátok, angyalok! Most mutassátok meg, kik vagytok! Hejj! — és elordítván magát, két marokra kapta széles fringiját s három öleket lökvén magán rettentő lábaival, anyaszült-meztelen rontott neki a puskázó brandenburgiaknak.

De hiába puskáztak a brandenburgi legények, mert a csata leghevében váratlanul csak megérkezett a csatába az a hamis, istentelen, tolvaj, ördögi praktikájú, eretnek, országpusztító, tökéletlen, bitang Majos Ferenc is, rebellis latroknak huszonhét esztendő óta bujdosott szegény rezessorru kapitánya. Megérkezett a csatába szegény Majos Ferenc, vele jöttek az összes latrok s Majos Ferenc mélységes bánatu keserűségében ahogy kieresztette bölömbika-

hangját, az embereknek a szive állt el a rémüllettől:

— Csak most az egyszer még, édes-egy gyermekeim! Ó, be szánlak benneteket, hogy annyit kellett koplalnotok, szegény fiaim! Hozzá az némethez! Hejj!

S megeresztvén lovának kantárszárát, belevágtott a csatába. S rezesorru Majos Ferenc a csata felé vágtában másodszor is kieresztette szilaj torkát:

— Csak szorítsátok a német kutyát, Thuróczy Miklós öcsém! Csak duljátok, Tokaji Ferkó druzsám! Ne ijedj meg tőlük, Buga Jakab testvér! Csapjátok, nyomorítsátok őket, Jesztreb Andris lelkem, holnaptól kezdve bobálykát fog früstökölni minden tót! Az irgalom ne mozgassa most a sziveiteket! Mindjárt itt lesz Esze Tamás, hogy megsegítsen a végső szorulásban! Vivát Esze Tamás!

Es feleletül erre egy olyan ordítás rázta meg Bőcs falu széles pázsitja fölött a tüztől haragvó éjszakát, hogy erre az ordításra a véres füről fölemeltek fejüket a haldokló kurucok s a csatázó kurucokkal ők is elkiáltották mégegyszer:

— Vivát Esze Tamás!

S rezesorru Majos Ferenc hetven lovasával neki-zudulván a brandenburgiaknak, kettétörte a közepüket és akkor széles kanyarodással visszafordulván, kétélű pallosával úgy kezdte őket aprítani, hogy rákásra kezdtek dűlni a brandenburgiak, mint ahogy a napszámos kaszája alatt dűlni kezd a csalamádé. Hátral felhőkig vereslett már Bőcs falu, oldalt felhőkig vöröslött már a nyári nádas s a Bőcstől Takaharkányig elnyuló óriási réten minden fűszál külön meglátszott a tulvilági fényességtől. Hej, micsoda csata volt ez! Már nem lehetett messze az éjfél, délről csak előtörtek váratlan lihegéssel Eger és Ónodán és morva gyalogosai, de őket is megelőzve berobogtak a csatába Riccsán ezredes egyeneskardu vasasai s olyan harci zaj töltötte meg a levegőt, hogy Tokaj várában is hallották a kardok csengését, a szakadatlan jajgatást, meg a lovak vihogását. Thu-

róczy Miklós verejtéktől elboritva, süveg nélkül és összekuszált hajjal hetedizben vitte már lovasait a sáskamódon szaporodó németekre, a Hajduság felől megjött már akkor Szalontay György is és szőrös-gubáju kanászhai úgy forgatták a baltát, hogy olyan verekedést az Isten sem látott! Hulltak a németek, hulltak a magyarok! Egy óvatlan pillanatban lándzsa szurta át a torkát Jesztreb Andrisnak is, hanyatt-esett Jesztreb Andris, de odakiáltotta még a tótoknak:

— Bosszuljatok meg, gyerekek!

Busult haragjában csak ott termett Buga Jakab s megforgatván csákányát, két morvát vert széjjel egyetlen csákánysuhintásra. Hetedizben vitte már rohomra lovasait Tokaji Ferkó kapitány is, kurtadománykája száz cafatban csüngött és repkedett, vér csorgott le az összetapadt hajából, de hiábavaló volt minden erőlködés, mert sáskamódon dült, egyre dült a német.

— Hozzá csak, hozzá, kurucok! — kiáltotta nyolcadszor is a bánattól elszánt Thuróczy Miklós s keserű lovasaival nyolcadszor robogott már bele a császári hadak oldalába. — Senkinek kegyelmet! — üvöltözött a mező tulsó sarkában Szalontay György s a morva koponyákon úgy csattogtak a balták, hogy a nyelvük se látszott. Vér volt már a mező, véresek voltak a fák levelei, édig repkedtek a tüzek ijesztő lángjai. A mező legközepén ott fujt és csatázott a lengőhaju és nyakiglábu Zöld Demeter, mellette a csupaszh két öklével fojtogatta a németet a zömök Tyukodi pajtás, cölöpszerű lábaival olyanokat rugott a holtak hasába, hogy csak úgy puffogott s utoljára is nyakánál kapott meg egy-egy haldokló csehet és megforgatván a levegőben, a haldokló cseh lábával kezdte vagdosni a brandenburiakat. Hej, micsoda csata volt ez! És rezesorru Majos Ferenc megpillantván a dugótermetű Tyukodi ijesztő kinlódását, nagyot rikkantott feléje:

— Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!

De hiába legénykedett Tyukodi pajtás, mert Böcs falu felől sűrű fekete oszlopban vágattak előre

másodszor is a Deák Pál óbester magyar huszárjai. És Tokaji Ferkó megpillantván őket, fölsóhajtott magában:

— Uramisten, mi lesz most mivelünk?

És megpillantván őket Majos Ferenc kapitány is, egyet köpött oldalt:

— Hogy vesznének meg!

És jobbról mintha hátrálni próbált volna már Buga Jakab a bojnyikokkal, meg a bakbüzü tótokkal, ám ekkor a kilencedik rohamra megindult Thuróczy Miklós összeszedte torkának minden erejét és úgy kiáltott keresztül a csatahelyen, hogy a mező tulsó feléről csattanó visszhangot vertek rá Böcs falu zsarátnokba omlott romfalai:

— Itt van már Esze Tamás! Vele jönnek teméntelen katonái! Vivát Esze Tamás!

És ettől a kiáltástól egy pillanatra mintha a csata is megállt volna. Falfehér lett tőle a német, fölördített rá a magyar, de mielőtt fölördített volna, a szünetnyi csenden át közeli, egész közeli dübörgés hallatszott. Tokaj felől jött ez a dübörgés, szakadatlan ütemre dobogott és rengett már az egész határ, mint amikor ezer lónak patája alatt remeg össze a vidék és akkor szörnyü ujjongás rázta meg a böcsi csatát. A csatázó kurucok torkai zendültek meg a széles mezőn:

— Vivát Esze Tamás!

És e szörnyü kiáltásra fölemelték fejüket a véres füben haldokló kurucok s mégegyszer és utoljára köszöntötték a közeledő ezredet:

— Vi... vát... E... sze Ta...

S visszahajtván fejüket, szótlánul meghaltak a gyepen.

Pontosan éjfél volt ekkor s Esze Tamás valóban közeledett. De hogy közeledett, könyörülő Uristen!

Zugó tenger hátán ennyi rémséggel közeledik a fekete gálya, ahogy Esze Tamás közeledett egy rengőfaru és csattogó-sórényü muraközi kancán. Jött... És rengőfaru lovának minden dobbanására Szerencsig dobbant meg a határ. És számtalan német marká-

ból földrehullott a kard, amint a homályos háttérből repülni látta maga felé a rettenetes Esze Tamást. Jobbról az északa sötétje által elboritva, balról a tűz által véresre festve még ijesztőbbnek látszott. És minden pillanattal ijesztőbb lett nagyerejű és kegyetlen alakja. Ugy repült előre, mint a fergeg s talán ezer félvad és marcona lovas is dübörgött rengőfaru lovának nyomába. És az oldalán ott robogott Kabay Márton tiszteletes ur is. Papi-süveg volt a fejében, megfent kard a jobbkezeben, úgy fenyegetőzött és átkozta a németet. És közben tisztán lehetett látni már az Esze Tamás óriási, gyászszínű kucsmáját. Lobogó szemeit sötétén forgatta csüngő szemöldökei alatt, varnyuszárnybajusza megszire uszott a szélben, balkarján olyan pajzsot rengetett, mint egy csónaknak a feneke, a jobbkezeben meg olyan csákányt forgatott, hogy négyen sem birták volna fölemelni. Rengőfaru kancája alatt rengett és dobogott a széles mező. A csatázó kurucok hátában fujt és dübörgött már Esze Tamás és akkor megengedte bánattól keserű hangját, hogy a nyakán olyanra dagadt két ütőere, mint két darab kötél:

— Meggyöttem, édes fiaim! De fáj a szívem éretetek, hogy ennyi talpasom fekszik már a fűvön! De itt vagyok teméntelen hadaimmal s gyönnnek utánok a beregi hajduk, meg az ugoesai rusnyákok is! Te hatalmas Isten, adj szerencsét minékünk! Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Majos Ferenc, Buga Jakab, Nyuzó Mihály, Szalontay Gyuri, Tyukodi pajtás és ti, kedves fiaim egytől-egyig: ütött immár a szabadulásnak órája, álljuk meg dühös bosszunkat! Vágjátok a német kutyát, mig a párát érzitek bennük! Hujj!

És a számtalan lovas úgy zugott az ezredes után, mint a szélvész:

— Jól beszélsz, nagyapánk, vágjuk hát a német kutyát! Hujj!

Esze Tamás rengőfaru lova két hátulsó lábára

ágaskodott, aztán négy ölet ugrott előre és akkor Esze Tamás is belekeveredett a csatába! Hanem ez aztán csata volt! Esze Tamás halántékáról úgy szakadt az izzadság, mint ereszhéjról az eső és ha egyet kanyarított maga körül a csákánnyal, négy-öt német és morva repült szét szivfacsaró jajgatással. Tágassá lett a mező, amerre egyet rugtatott és amire hármát rugtatott volna, jobbfelől is, balfelől is széles hullámzással takarodtak már hátrafelé nagyszájú horvátok, kapkodó németek, ijedt brandenburgiak. Takarodót fujtak már a Deák Pál megzavarodott huszárjai is, bojnyikok, kanászok, nyeboscikok s egyéb talpasok pedig egetrázó üvöltéssel vetették magukat a menekülő ellenségre. Hátrált a német, tul volt már a zsarátnokba omlott Böcs falun is, de akkor váratlanul az Esze Tamás torka rengett át az éjszakán:

— Vissza a mezőre, kedves fiaim! Teméntelen lovasok száguldanak reánk Gesztely felől!

Az Esze Tamás kedves fiai gyors iramban visszaözönlöttek ekkor a pázsitra s jobbra és balra oldalgván, eltűntek a füzesek sűrűjében, meg a lobogó nádas hinárosai között. Esze Tamás pedig széles kanyarodással rohant vissza ezalatt a pázsit északi csucsáig és ott jobbfelől állítván fel a kilenc rohamban résztvett Thuróczy Miklóst és lovasait, balfelől állítván fel a vértől összetapadt haju Tokaji Ferkót és lovasait, maga a középre állt ki s föl-emelkedvén a nyergében és gyászszinü süvege fölött magasra tartván mázsasuiyu csákányát, ordítani kezdett olyan bánattal, hogy a fűvön haldokló kurucok is fölzokogtak mégegyszer és utoljára erre a veszett-bánatu ordításra:

— Thuróczy Miklós, Tokaji Ferkó, Bajusz Gáspár, Majos Ferenc, Bakos Gergely kapitányaim, Buga Jakab, Nyuzó Mihály, Szalontay Gyuri hadnagyaim, kedves papom, Kabay Márton tiszteletes, Tyukodi pajtás és ti, édes fiaim egytől-egyig: ütött immár a szabadulásnak órája, hogy lerázzuk magunkról a németek láncát! Isten a szenvedéseinket nem nézheti tovább! Álljuk meg dühös bosszunkat, vágjátok a

kutyákat, míg a párát érzitek bennök! Előre fiaim, előre, katonák! Hozzá az némethez!

— Jól beszélsz, öreg, álljuk meg hát dühös bosszunkat! Hujj!

Orditásuk végighömpölygött az éjszakán s csendes morajlással halt el a hegyaljai dombok között.

S rengőfaru kancáján megeresztette a kantárszárát Esze Tamás, csákánya pedig megcsillant a feje fölött. Három-négy ölet ugrott egyszerre az Esze Tamás lova s prüszkölve és nyerítve dobogott végig a pázsiton. És jobbfelől ugyanakkor Thuróczy Miklós kapitány, balfelől Tokaji Ferkó kapitány zugott előre nekieresztett kantárral, nyomukba a többi kapitányok és hadnagyok s számtalan lovas hujjogotva és kardját vagy a szekercéjét villogtatva. S a nappali világosságu éjszakában, a vértől megdagadt mezőn, holtak és haldoklók tetemei fölött repültek előre az Esze Tamás lovasai és velük szemben rettentő *rajta!*-kiáltással s görbe kardjaikat messzire kinyujtva, lovaik fejei fölött repültek már a Kiss Balázs ezredes világhíres császári huszárjai. És akkor egymásba roppantak...

Hej, micsoda csata volt ez! Az Esze Tamás csatája volt ez!

Egymásba roppantak, úgy kaszabolták egymást. De senki olyan öldöklést nem mivelt a császár lovasai között, mint a kegyetlen és nagyerejű Esze Tamás. És aki a csákánya alá került egyszer, forgács lett annak koponyájából. Ágaskodott és nyerített s fogával tépte a német lovat az Esze Tamás rengőfaru kancája. Esze Tamás maga jobbra-balra osztogatta mennydörgő csapásait s busult haragjában csak olykor-olykor ordított fel keservesen:

— Pompás volt, Thuróczy Miklós! Nyuzd a kutyákat, Majos Feri, nyuzd! Ne hagyj magad, Tyukodi pajtás!

Ide-odaugratott rettentő lovával s ahol nagy volt a szorultság, kettőt-hármat kanyarított a csákánnyal s német ló és lovas haldokolva esett össze mázsasúlyu csákányának ütése alatt. De egyre szaporodott

a német, már végigrobogtak a mezőn a Deák Pál óbester huszárjai is, ezuttal harmadszor. Meglátták és megismerték a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamást és valami nyolcvanheten rohanták meg az öreget. Esze Tamás pajzsán úgy csattogtak már a kardok és buzogányok, hogy szikráztak tőlük a pajzs vaspántjai, de Esze Tamás hallatlan erejének tudatában csak nevetett rajtuk és úgy vágta őket, hogy minden csapására halomba dült a német. De az élő németek mindig szaporodtak, mint a hollók. Ontották őket Böcs falu mögül a bozótosok, a ligetek és az erdők. Körül nézett erre bánatosan Esze Tamás, megrázta gu-bancos fejét s elordította magát keservesen:

— Hol késtek, beregi hajduim? Hol késtek, ugo-csai rusnyákjaim?

— Itt vagyunk már, öreg! — kiáltottak fel magyarul a beregi hajduk s oroszul az ugo-csai rusnyákok.

És Esze Tamás visszakiáltott reájuk:

— Hozzá az némethez, beregi hajduim! Hozzá az némethez, ugo-csai rusnyákjaim!

S beregi hajduk és ugo-csai rusnyákok gyalog-szerrel rohantak rá ekkor a császár lovasaira. Hanem ezek tudtak is verekedni! A bocskoros rusnyákok előkapták a hadarócsépet s szemközt mentek a lovasoknak, a bitanghajduk viszont, ezek az Istentől elrugaszkodott legények, oldalról rohanták meg a császári lovasokat, miközben vonítottak. Cikázó fokosaikkal villámszerűen csapkodták fültövön a kapkodó huszárokat, egy-két szempillantás alatt lerántották őket a lovaikról, ők maguk pattantak fel a nyeregbe és amire hármat tudtak volna körülnézni a Kiss Balázs ezredes meg a Deák Pál ezredes világhíres huszárjai, fele-lovaikon már az Esze Tamás bitanghajdui villogtatták a fokost és az Esze Tamás bocskoros rusnyákjai kalimpáltak a hadarócséppel. Esze Tamás maga könnyekig megindulva dicsérgette őket:

— Nem csalódtam bennetek, beregi hajduim! Kedvem telik bennetek, ugo-csai rusnyákjaim!

Az egész mezőn futott már a német s keletről mintha virradni akart volna. A nyári nádas Tokaj

alatt is lobogott már a tűzben, Esze Tamás magasra emelte csákányát s megint átzugott a réten veszett-bánatu orditása:

— Gyilkoljátok a kutyákat!

Menekült már a német, de vissza is fordult még vagy háromszor. Majos Ferenc annyira berekedt már, hogy három hétre elveszítette a hangját, Nyuzó Mihálynak két helyen is befakasztották a fejét, Thuróczy Miklósról az a hir futott szét a csatamezőn, hogy félholtan esett le a lova alá a harmadszor megújult dühöngő kavarodásban. És amire negyedszer is előretörtök volna a horvát meg a brandenburgi gyalogzászlóaljok, a Kiss Balázs meg a Deák Pál ezredesek véres lovasai s Gesztely irányából elődübörögtek a Riccsán vasasai, Esze Tamás nagy szorultságában fejét kezdte csapkodni ökleivel:

— A félelem ne érintse most a sziveiteket, fiaim! Utolsó mérgüket adják ki e ganéjalakok! Hozzá csak, hozzá, Majos Feri kenyerespajtásom, Tokaji Ferkó kapitányom! Útött immár az óra, hogy megálljuk rettentő bosszunkat! Csak a sűrűjébe, Buga Jakab testvér, Szalontay Gyuri öcsém! Kardra, csákányra, papocskám, Kabay Márton! Hová lettél, szerelmes fiam, Thuróczy Miklós! Előre, talpasok, előre, hajduim!

— Megyünk, öreg, megyünk! — zuktak fel a talpasok meg a hajduk s Esze Tamás úgy érezte, hogy a megindultság miatt ott, a csata legközepén el fogja magát sirni keservesen.

De visszatartotta könnyeit a nagyerejű és kegyetlen Esze Tamás, ahelyett vértől csurogva száguldott bele ebbe a legutolsó rohamba. Ugy szakadt már róla a vér, mintha vérral telt dézsákkal öntözték volna a fejét meg a lábát. De nem a saját vére volt az: ellenség vére volt az! És hajnal előtt félórával Esze Tamás mégegyszer és utoljára végiggázolt az ellenségen. S mégis, amire jelentkezni próbált volna a virradat, az ellenség gázolt végig Esze Tamáson.

Mert abban a pillanatban, amikor csak menekülő németekkel, meg üldöző kurucokkal volt tele az egész Harangod, csak előtörtök Ónod felől a vörös herceg

segítőcsapatai. Minden hadereje tört ott előre a döllyfős és szivtelen Vaudemont generálisnak. És hiába orditozott immár Esze Tamás, hiába csapkodta a fejét, mert a dühöngő németek halmokat kaszáltak le ijedezve hátráló embereiből s garmadádba dobálták össze a kurucok halott tetemeit. Még nem volt itt a virradat s a szegény kurucok ezrei váratlanul oly szivszaggató jajgatáshoz kezdtek, hogy ez a jajgatásuk végighangzott az egész harangodi pusztán. E rémült jajgatás emléke most is él még Taktaharkány és Böcs határában. És azt a tanyát, melynek környékén az Esze Tamás nagy csatája után oly keservesen jajgattak fel a kurucok, ma is Jajhalomnak hívják.

És e keserves jajgatás közben Esze Tamás megkövülten állt a csatatér közepén. Bus tekintetét meghordozta az elhullt kurucokon olyan keserűséggel, hogy csaknem elsírta magát hangosan. Aztán föl-emelte ijesztő arcát és látta ekkor, hogy a világ minden tája felé rémüldözve menekülnek szerte az életbenmaradt kurucok. Esze Tamásnak a hajáról, csákánya kampójáról, a csizmája hegyéről szakadt már a vér. És akkor tüzes gránát dobbant le az Esze Tamás lova elé s dühös sistergéssel durrant egy nagyot. Vaudemont herceg küldte hajnali üdvözetét Esze Tamásnak.

És Esze Tamás megfordult akkor arrafelé, honét a vörös herceget sejtette s másodszor is föl-emelvén ijesztő arcát, megrázta hatalmas ökleit:

— Urak! Urak! Leszámolok még veletek!

Aztán visszafordult rengőfarku lovával s szilaj torkát kieresztette utoljára, hogy erre az ordításra megálltak és visszaneztek mégegyszer a szanaszét-züllő kurucok:

— Kapitányom, Tokaji Ferkó kedves kapitányom! Fussál most eszed nélkül Tokajba és tartsd a várat, amíg meg nem segítelek a végső szorultságban! Hadnagyom, Szalontay Gyuri kedves hadnagyom! Fussál most eszed nélkül Patakra és ki ne add a kezedből, amíg ott nem termek teméntelen hadaimmal! És ti, kurucok, fussatok mostan, eszetek nélkül fussatok a

szalánci erdőkbe! Halomba rakjuk még a németek testeit! A hatalmas Isten adjon minékünk szerencsét hozzá! De fussatok mostan, fiaim, merre a két szemetek lát!

És akkor rengőfaru lovának hasába vágta a két sarkantuja taraját Esze Tamás, mert a vörös herceg dragonyosai a hátában csörtettek már. A ló fölnyerített, három ölet ugrott egyetlen szökéssel és akkor menekülni kezdett Esze Tamás is. Olyan menekülést nem látott még a világ! Husz szökéssel a szerencsi országuton, negyven szökéssel a kereszturi országuton csattogott az Esze Tamás lova. És amire virradni kezdett volna, Ujhely piacterén zugott már keresztül Esze Tamás s rengőfaru kancája alatt szikráztak a kövek. Olyan volt ez a vágatás, hogy szelet vert maga körül Esze Tamás és bókolni kezdtek tőle az utmenti fák. Még nem jött fel a nap s Esze Tamás lova a mátyásházi országuton csattogott, a csattogást élesen verték vissza a legényei dombok s északról már fölriadt rá a szalánci erdő. Hej, hogy menekült Esze Tamás! Kisérő nélkül, egymagában. Csizmája orráról még mindig ömlött a vér, ez a vér végigfolyt az országuton, kucsmáját elvesztette valahol, varnyuszárnybajusza uszott utána, sörényes üstöke röpködve lobogott a szélben, lováról meg szakadt a tajték s patáinak csattogásától erdők, dombok és hegyek csattogtak vissza ijesztő-kisértetien.

De Esze Tamás maga volt a legijesztőbb kísértet.

HATODIK ÉNEK

KIALTNAK TOKAJBAN! JAJGATNAK PATAKBAN!

Egy juliusutói délután a pusztafalusi országot szélén heverészett Fecske cigány s a patak vizébe mártogatta a lábait. Ott hasalt mellette Daruláb pikulás s félszemével belepislogott koronkint a napba, mint a liba szokott. Keserves napok óta kódorgott már így a két művész, mert a hangászikar többi tagját világgá fujta a jajhalmi menekülés, mint szél a polyvát. Fecske tehát a sebes lábát áztatgatta, Daruláb a pázsiton hasalगतott s azalatt szótlan sóhajtozgatások közt sütögették magukat a verőfényben. Köröskörül zöldelő rétek, ujjongó erdők, távolbamerengő hegyek mosolyogtak s egész közélről, a nyugati hegytetőről, félig szinte kihajolva, fölélük-rémlettek a füzéri vár sötéten komorodó bástyái. Délről viszont dombok, erdők és hegyhátak fölé ágaskodva, idáig-integettek kupszerű ormaikkal a Sátorhegyek.

Fecske egyszerre sóhajtott egy keserveset:

— Jó kifásolt a csátába ázs öreg. Mi?

Daruláb legyintett rá:

— Ese Tamás? Ajáj!

Megint elszomorodott darabkát a két roma. Aztán Daruláb vette fel a fonalat:

— Te, Fecske. Fároljunk át á német urákhozs. Itt ugyis éhendeglünk.

Fecske a hajában kotorászott:

— Nem lehet, bibás. A nimetek kárót dugnák belénk, mert Pátákon erősen pikulázstunk á hájduk tálpá álá...

S e kétségbeejtő helyzeten ujra elkeseregtek da-

rabkát, átkozván a hadiállapotot, mint kerékkötőjét minden komolyabb művészetnek. Csak arra emelték fel orrukát, hogy a völgykatlan déli zárója felől váratlanul két lovas bukkant fel az országuton. Csendes poroszkálással közeledtek a csülökig-érő porban. És ahogy közeledtek, a két naplopó felkapta a pikulát, hogy széthajtván ösztövére lábszárait, nekilóduljon az erdőnek és megbujjon ott a bokrok között, de szerencsésükre észrevették, hogy az első lovacskán mindössze egy szép kisasszony közeledik az uton, mögötte pedig egy bánkódó szolga baktat, biztosan azért, hogy oltalmára legyen a szép kisasszonynak. Már ott kocogtak el a két pikulás előtt, akik felpattantak s összecsapván csupasz bokájukat, görnyedt hajlongások között kívántak teméntelen jószerencsét a méltóságos kisasszonynak, meg a tekintetes vitéz urnak. A méltóságos kisasszony, meg a tekintetes vitéz ur pedig szótlan szomorkodással igyekezett tovább észak felé, Pusztafalu irányának.

A két roma hosszan elnézett a két magános lovas után. Ahogy eltűntek a völgykatlan északi kapuján, Fecske a társa felé rántotta szemöldökét:

— No, csigány, tudod-e, ki volt ez a kisasszonyká?

Daruláb vállat rántott, hogy nem tudja.

— Mert párást vágy — legyintett Fecske. — Látsik rájtád, hogy keveset forogtál urák közst. Hát a Thurócsy urfi szeretője s ázsirt somorkodik, mert ázs urfi meghált a csátába. De megint muzsikálni kezd a hásám, hát gyerünk, bibás és keressük meg váláhol a mágyár vitézseket...

Thuróczy Miklós azonban nem maradt halva a harangodi csatában. A legutolsó lovasrohamnál, amikor saját véréből elboritva esett le a lova alá és amikor Esze Tamás oly szivszaggató jajgatással költögette halott kurucait, — e legutolsó pillanatban ott-termett a lovával Orgoványi András és bár a szivbeli keserősége miatt mindkét bajusza hegyéről csordogált a könnye, leugrott a vértől vereslő pázsitra, felnyalabolta a nyöszörgő urfit, nyeregbe erőlködött vele

s ölébe-helyezvén, menekülni kezdett vele a tolcsvai dombok felé, hogy legalább a holttestét adhassa vissza az édesanyjának. Virradatra a hotykai völgyben vágatott már Orgoványi András, délután Filkeházán nyargalt keresztül s késő estére bevánszorgott valahogy Pusztafaluba, a Radóczky-kuria udvarába. Ott leemelte halottnak hitt gazdáját, bevitte a hátulsó házba, lefektette s rongyokba takarta a fejét, melynek halántéka fölül még egyre szivárgott a vér. És akkor körülnézvén a puszta udvarházban Orgoványi András, hangosan elsírta magát:

— Szüz-Máriám, de magamra vagyok itten!

Mert üres volt nem-csupán a porta, hanem a falu is. Asszonyok, gyermekek és aggastyánok az erdőkbe bujtak meg, miután a férfiak már napokkal előbb Szerencs irányának vonultak el hetyke énekszóval, hogy meghaljanak az Esze Tamás parancsára. Maga Radóczky Dániel tekintetes ur idejében szekerekre rakatta sirdogáló feleségét, három felnőtt leányát, egy sereg cselédét és kilenc társzekéren megindította őket a lengyel végekre, ő maga pedig szablyát kötött az oldalára, lóra ült és tegnap estefelé eltűnt negyedmagával, hogy vén karjaival segítsen lendíteni valamit az Esze Tamás nyomasztó ügyén. Ám alig poroszkált még valahol Keresztur táján, amikor szemberohantak vele a menekülő kurucok. Erre már Dániel tekintetes ur is megfordította lóva fejét, oldalába vágta sarkantyuit és úgy elszaladt legelsőnek, mintha ott se lett volna. Késő éjjelre járt, amikor tajtékos lován beszáguldott az udvarába s megpillantván ott a kesergő Orgoványi Andrást, odakiáltott neki:

— Hej, micsoda csatából gyövek, a teremtésit!

Thuróczy Miklós pedig véresen-sebesen feküdt ezalatt a hátulsó házban. Először azt hitték, menthetetlenül vége, de Dániel tekintetes ur megállapította úgy éjfél tájban, hogy van benne még lehellelnyi élet. És mialatt Orgoványi András sulyos könnyeket hullatott az urfi után, Dániel tekintetes ur pókhálót markolt le a szoba alacsony mennyezetéről, rátapasztotta az urfi szivárgó fejsebére, aztán kinézett az istállóba,

lóganéjt hozott be, odanyomta azt a pókhálóra, majd agyagot kerített, rányálazta az egészset és akkor kendőbe bugyolálván a halottarcu Thuróczyt, odafordult Orgoványihoz:

— No, szógám, ha ettől el nem patkol szegény, biztosan jobban lesz holnapra.

S kettesben virrasztották át az éjszakát. Reggelre nyöszörögni kezdett Thuróczy s vizet kért. Dániel tekintetes ur szaladt ki a kutra, Orgoványi András pedig felsőhajtott s potyogni kezdtek a könnyei:

— Szüz-Máriám, de magunkra vagyunk itten!

— El kell hozni az édesanyját, — mondta a visszatérő Dániel ur s óvatos aggodalommal inni adott a nyöszörgő Thuróczynak. De alig érte egy-két csöpp a száját, oldalt-hanyatlott a feje s úgy látszott ismét, mintha meghalt volna.

Orgoványi a szemét törülgette:

— Nem lehet, tekintetes uram, mert a szegény nemzetes asszony itt halna meg helybe, ha így látná viszont az urfit. De majd hozok én ide másvalakit, tekintetes uram.

S lóra-ült. Ebédidő-tájban ott ólálkodott már a Sátorhegyek alatt, ám Ujhelybe bejutni istenkisértés lett volna. Az erdők felé özönlő kurucokkal találkozott szemközt. A kurucok mind a szalánci rengeteg irányába loholtak véresen, porosan, lihegő szájjal s e szertezüllött emberek elfutóban mind azt kiabálták Orgoványi felé, hogy forduljon vissza, de lóhalálában, mert Ujhely városába benyargaltak már a német huszárok s nyomukban ott vannak mindenütt a kegyetlenül öldöklő brandenburgi zászlóaljok.

Orgoványi körülólálkodott azért a város szélső putrijai táján, meglapulva a Zsólyomka sziklahasadékai közé, de hiába ólálkodott. Estére Pusztafaluban volt újra, a falut akkor már elárasztották a farkasévtágyu zendülők s amit egyszer meglátott a szemük, a kezük ott nem hagyta. Thuróczy Miklós pedig egyre nyöszörgött még, néha elpihent néhány szünetre, de aztán láz rohanta meg és olyankor magánkívül kezdett kiabálni: »Ne félj, Tokaji Ferkó pajtás!... Vágjátok,

nyuzzátok a kutyákat!... Itt van már Esze... Tamás!...
Vivát... Esze...«

Erőtlenül billent oldalra a feje s Orgoványi András keserves sóhajok közt megint utrakelt másnap hajnalban, de késő estére megint csak egymagában került vissza. A kurucok pedig egyre özönlöttek ezalatt a kajátai uton s szertehullt karavánokban kezdtek szállingózni a szalánci járhatatlan erdők felé, mert ott kellett lennie valahol Esze Tamásnak. Harmadnapon és negyednapon megint csak utrakelt Orgoványi András. Mikor aztán az ötödik hajnal előtt is lóra-ült, magával vitte a Dániel tekintetes ur apró hátaslovát is, hogy most már lesz, ami lesz, de vagy otthagyja a fogát, vagy magával hozza a kisasszonyt.

Délidőben sikerült elvergődnie a rudabányácskai utig s a két lovat itt megkötette a sűrűben. És a Sátorhegyek lejtői közt most már gyalogszerrel próbált elbukdácsolni a zsólyomkai részig. Sikerült neki. Itt az egyik sziklaüregben ledobta magáról a csizmát, rátette fekete süvegét s innét-kezdve már a szőlők között igyekezett belopakodni a Szentiványi-kuria kertjébe. Közben-közben, egy-egy magasabb részről, dühösen nyargaló huszárokat pillantott meg a város északi és keleti határában, itt-ott a gyalogosok egy-egy őrszemét a szélső házakon túl s Orgoványi András ilyenkor négykézláb kuszott tovább a sűrű felé. A délponton állhatott a nap, amikor izzadtságtól vízesen becsuszott az alispán gyümölcsöskertjébe. Ott megbujt a bokrok között, hogy körülpillantson először. De ahogy sikerült körülpillantania, veriték verte ki a homlokát, mert Deák Pál-féle huszárok táboroztak a kuria tágas udvarán. Piros köcsögcsákójukról gondolta Orgoványi András, hogy csak a Deák óbester ezredébe valók lehetnek. — No, megkurgattuk őket alaposan, — gondolta magában némi elégtétellel.

Ott hasalगतott tovább is a bokrok között s lihegve várt. Ugy számított, hogy a házbeliék közül estig csak ki fog nézni valaki-ismerős a kertbe, ha pedig nem, hát akkor este majd ő maga fog besurranni a konyhába.

S jól számított. Mert valamivel ebéd után benyitott a kerti kapun az az öreg cselédasszony, aki a pataki ribillió után annyira megijedt Thuróczy Miklóstól, amikor sárosan-véresen megjelent a Szentiványi-ház tornácában. Orgoványi András csatákban megfordult lázadó négykézláb csak kimászott erre a bokrok széléig s onnét próbált integetni susogva az öregnek:

— Terka néni... Terka anyám...

Terka néni felkapta boglyas fejét, odanézett a bokrok felé, de ahogy meglátta a kutyamódjára mászkáló Orgoványit, szinte kövé vált. Am keresztet vetvén magára, erőt vett háborgásán és mert sejtette rögtön, hogy Orgoványi András nem bujkál ok nélkül a kertben, óvatosan odasettenkedett a bokrok mögé:

— Mária-Szüzanyám, hát te minek fekszel itt, Andris?

Az öreg susogva hadart:

— Itthon van-e még a nemzetes asszonyunk, mármint az urfi édesanyja? Nem? Hogy tegnap elindult Nógrádba? Biztosan a Horváth nemzetes urékhoz, ugy-e? Annál jobb. De a kisasszonyt csak nem vitte magával? Persze, gondolhattam volna mindjárt, ha több eszem lenne, hogy a kisasszony nem hagyja el nagy bajában a szegény urfit. De a nagyságos alispán ur itt van már s jókedvibe lehet istenuccse, mert hallottam az imént, hogy felette kiabált kifelé a szobából. A kisasszonyt dorgálta? Mindjárt gondolhattam volna, Terka néni, csakhogy persze a kisasszony se hagyja magát, mert akaratos teremtés a kedves, hogy az Isten tartsa meg a jó szokását! Hát menjen most vissza, Terka anyám, de vigyázzon, mert ha engemet megszorítanak itt ezek a labanchiten levő tetvesek, hát szalonnát fognak piritani a pupomon. Menjen csak vissza, Terka anyám, de módjával és sugja meg a tekintetes kisasszonykának, hogy itt bujkál a kert végibe Orgoványi András, az a kutya Orgoványi, aki annyi bánatot hozott a kisasszony fejére, de nem a saját rosszakarata folytán, hanem az urfi rendeletéből, mivelhogy az urfi parancsol, Orgoványi

pedig engedelmeskedik. Hát csak menjen be most a kisasszonyhoz, Terka néni és sugja meg neki, hogy készítse ki magát sebtiben, mert nagyon szerencsétlenül járt az urfi, talán meg is halt ma estére és hogy a kisasszonyt a bokrok megett lesi az a kutya Orgoványi, aki úgy verekedett a jajhalmi csatába, hogy még Esze Tamás is elsírta magát tőle. Az Isten úgy adjon nekem étvágyat, meg ennivalót hozzá, ahogy igazat szólok! Ezek a bélpoklos huszárok, akik most itt flangéroznak az udvarba, úgy szaladtak előlem, vagyishogy előlünk, hogy majd megbolondultak. Fúj! Köpnivaló pofák! Csak nyugodjon meg, Terka néni, mert legközelebb rendet fogunk már csinálni ebbe a hazába, a kisasszonynak pedig csak annyit mondjon, hogy siessen, de azonnal, mert magammal viszem valahová. De lakat legyen a száján, Terka néni!

Terka néni egyik ámulatból a másikba esett. Sőhajtozva nyögött egy nagyot s a szemét törülgette, hallván a tekintetes urfi hatnapos haldoklásáról s hideg borzongatta meg, mikor az Orgoványi András haditényeiről nyert közvetlen tudomást. És elsírván magát, megnyugtatta a hetvenkedő szolgavitézt:

— Mindjárt szólok a galambomnak, Andris fiam. De hogy mit nem kell megérni vénségére az embernek! Hát te is csatába jártál, Andris? Lám, ki hitte volna, mikor oly szelid, jó arcod van, mint egy kis bornyunak. Embert is öltél talán? — faggatta kíváncsian.

— Vagy százat ütöttem le, Terka néni. Több is lehetett ugyan, ki győzte volna számolni őket! Vagyishogy rosszul mondtam, ám ne ijedjen meg azért, mert először a szekercémmel dolgoztam, de annyi kitartással, hogy szikrát szórtak alatt a német kóbakok, a fojtogatásnak pedig csak akkor láttam neki, amikor már olyan csorba volt a baltám, mint egy fűrész. Ne tátozjon, Terka néni, már mink ilyenek vagyunk, katonák, ha megharagszunk egyszer. Most pedig siessen, mert ha ittfognak ezek a verescsákósok, hát menten négyfele repesztenek s hitvány

testrészeimet a kapura fogják kiszégezni, hogy száradjak egy kicsit a napon...

— Sietek, Andris fiam, hogyne sietnék! — szipogott a vénasszony. — Hogy miket nem ér meg vénségére az ember! Andris te, Andris, hogy lakozhatik annyi kegyetlen gerjedelem tebenned! Istenem, az a szegény urfi! A szemét fogja kisírni miatta a kisasszony, mintha nem is epeasztette volna magát eleget! De megyek már, Andris fiam, csak huzódjál be a bokor tövibe...

S Terka néni eltotyogott a ház felé, Orgoványi András pedig meglapult óvatosan, de most már nem ijedezett annyira. Ahelyett valami soha nem tapasztalt jóérzés áradt szét benne, hasonló valami a néma káröröm s a kegyetlen indulat vegyülékéhez, hogy ő is foghatott egyszer valakit, aki előtt ha nem is tombolhatta ki magát kedvére, de legalább eldicsekedhetett valamicskét. Nem a szíve szerint ugyan, de annak is megjön egyszer a napja, ha Isten segítségével sikerül kilábolni valahogy ebből a sorvasztó állapotból.

Orgoványi András lehasalt tehát a bokrok közé és leskelődni kezdett. Telt-múlt az idő, lehetett már két óra is ebéd után, de Orgoványi ezt alig vette észre, mert ismét saját-magával kezdett foglalkozni. Csak arra kapta föl a fejét, hogy a kerti ösvény felől halk szoknyasuhogás csapja meg.

Horváth Annus kisasszony közeledett ott az udvar felől s Orgoványi András önkénytelenül összeremegett, ahogy megpillantotta a szép leányt.

Térdenalul-érő piros cipőben jött, gyöngyös-szoknyája bokáig takarta el a piros cipő szárát, atlaszmentéjét a balkarjára vetette, mintha csak azért nézett volna ki a kertbe, hogy a napra akassza ki a mentécskét s meggyeszínü bársonysüveg szoritotta le hájának szőke koszoruját. Jött az ösvényen át, látszólag közömbösen, csak a nyílt arca volt riadt egy kicsit s csak fekete szemei csillogtak, mintha éjszakán át könnyeztetett volna csöndeskén. Végigment a kerten, már a hátsó kiskapunál állt meg tanács-

talanul, mikor a bokrok mögül előbujt Orgoványi András. Előbujt, ránézett a bánatos kisasszonyra s úgy összeszorult valamitől a szive, hogy szó nem jött ki a torkán. A bánatos kisasszony pedig hátrapillantott mégegyszer a kert végéből, hogy nem jönnek-e utána és akkor Orgoványinak adta át a men-técskéjét:

— Siessünk, Andris bácsi... Az Istenért, siessünk...

S kilépvén a kiskapun, nekivágtak a hegyoldalnak. Orgoványi elől, a kisasszony mindenütt a nyomában. Gyorsan haladtak át a szőlők között, már a Zsolyomka sziklái közt bukdácsoltak, a kisasszony kipirult és lihegett, itt-ott túske akadt meg a gyöngös-szoknyájában, a bokrokon túl meg úgy bele-gázolt egy vadrózsasövénybe, hogy képtelen volt kievickélni. Orgoványi András átfogta tehát két hatalmas tenyerével és úgy emelte ki a kisasszonyt, mint a kislányokat szokás s elállt a lélegzete és szédülni kezdett, mialatt a tekintetes kisasszonykát volt kénytelen átölelni.

— Siessünk, Andris bácsi... Az Istenért, siessünk...

Elérték már a sziklaüreget is. Orgoványi András itt mély tisztelettel engedelmet kérvén, karcába gyürte a lábát s felkapta az itthagytott csizmáját (hogya a németek kezébe esik, legalább a csizmája ne vesz-szen oda!) s fejébe nyomván süvegét, kezét adta a leánynak:

— Kisasszonykám-lelkem, most partos résznek kell menni egy darabkát, hát adja ide azt a jósa-gos kezét!

S szinte az ölébe vitte a kisasszonyt. Másfél-órai küszködés után kint voltak a rudabányácskai ut-nál s a sürüben megtalálták a két lovat. Itt megpi-hentek kevéssé s Orgoványi András ekkor az ala-csony hátszlóra emelvén fel a kisasszonyt, lassu po-rozskálással rátértek a Pusztafalunak haladó keskeny utra. Ujjongó erdők és magas hegyormok szegték

be kétfelől az utat s Orgoványi András most előszőr fujt szabadon egy nagyot:

— Kisasszonykám-lelkem, biztos helyen vagyunk már.

Eddig alig szóltak egymáshoz egy szót, de itt már hátrafordult a leány. Olyan sirással-küszködő volt a hangja, hogy Orgoványi András ott helyben csaknem feljajgatott szivettépő gondjai miatt.

— Most pedig beszélje el, Andris bácsi, mi történt magukkal *azóta*? De semmit el ne hallgasson előttem!

— Ó, kisasszonykám, meggyónok én mindent, mert sok bűn terheli rut lelkemet...

És beszélni kezdett Orgoványi András, a saját tetteiről se feledkezvén meg alkalmas helyeken. Tájéképek válogatták egymást számtalan fordulatban. Itt-ott szánalmas külsejü bujdosókat értek utól az uton, kik a jajhalmi veszedelemből vonszolták magukat a szalánci erdők felé. Éles verőfényben fürdött a nap s itt-ott sárgulni kezdtek már a cserfák. Északról kékes-szinben merengtek idáig a füzéri vár bástyatornyai s Kajáta falu alatt kocoghattak, mikor a végére ért mondókájának és itt egyszerre lassu lépésre fogta lovackáját a leány. Orgoványi András hátul döcögött ugyan, de jól látta azért, hogy a kisasszonynak meg-megremeg a válla, sejtette ennél fogva, hogy alighanem csendeskén zokog magában...

Rézsut álltak már a napsugarak, amire belovagoltak Pusztafaluba. A Radóczky-kuria udvarán lepattant Orgoványi András s leemelte óvatosan a kisasszonyt. Dániel tekintetes ur akkor bujt ki a tornác felől:

— Jó estét, kishugom, hozott az Isten! Radóczky Dánielnek hívnak becsületes nevem szerint.

Horváth Annus meghajolt kecsesen:

— Köszönöm, kedves bátyám. Thuróczy Miklós-nak vagyok a menyasszonya. Vagy talán — és itt küszködni kezdett a szájával — talán csak voltam...

— No, nem kell mindjárt úgy megijedni — simogatta meg kedélyesen Dániel ur —, jobban lesz az

urfi. Én mondom, tehát jobban lesz, te pedig a felesége leszel, csak ne pityeregj már, kishugom, mert fölötte kemény a szívem egyébként. No, menj csak be hozzá!

Horváth Annus bent is volt már akkor a vadszőlőtől elborított tornácban. Aztán lábujjhegyen benyitott a hátulsó házba s pillanatra megállt a küszöbön.

Ott feküdt Thuróczy Miklós a szegletágyban, hanyatt, haja szétterült a vánkoson s széles kötés latszott a homlokán. Az alkonyodó sugarak átvágtak itt-ott a vadszőlőn s fénykarikák táncoltak a feje fölött. Nesztelenül feküdt Thuróczy Miklós, csak a szoknyalibbenésre mozdult meg, de a szemhéját nem bírta fölemelni:

— Ki az?

A felelet az volt rá, hogy Horváth Annus elsirta magát csöndeskén, odaszaladt az ágyhoz, leborult az urfi felé, átölelte a két karjával, mialatt könnyeivel sűrűn megöntözte a vánkost:

— Miklós... Kedves Miklós...

Thuróczy Miklós fölneézett nehezen s szájához emelte a leány kezét:

— Köszönöm, Annus... Nagyon köszönöm neked...

S visszahanylott a vánkosra.

A hegyek felől jön az este. És amire megérkezett volna a sötét is, Horváth Annus ott serénykedett a beteg urfi körül. Tiszta kötést tette forró fejére, apró kezeivel megigazitgatta a párnáját s könnyek peregtek le a kedves arcán:

— Jobban leszel, Miklós, csak nyugodj meg. Nem foglak elhagyni, amíg magammal nem vihetlek innét. Feküdj csak szépen és hallgass rám.

Éjjel volt már, amikor belépett Dániel ur is:

— No, kishugom, én most már itthagylak benneteket, mert a kötelesség szólit. Rádbizom a házat, ellehetek itt nyugodtan, az Andris szolga ittmarad melletted, holnap estére pedig katonákat küld majd a faluba Esze Tamás, hogy ne kelljen ijedezne-

tek. Mert Esze Tamáshoz készülök, aki új riadót fuvat Regeteruszka tájékán valahol. Isten veled, kishugom!

— Isten vele, bátyám! — felelt elfogódva a leány.

Dániel ur eltűnt tehát az éjszakában, Orgoványi András pedig kikészítvén baltáját, lefeküdt a küszöb elé. Horváth Annus ott virrasztott ezalatt az ágy fejénél s nem volt messze már a virradat, amikor álomra hajtotta le fáradt fejét ő is és rövid félóra leült a heverőre, a szemközti sarokban. A mécses halvány fényvel pislogott s kint ijesztő csendben leskelődött a sötétség. Olykor-olykor szézzüllött kurucok karavánjai vonszolták el magukat a kapu előtt s nesztelenül huzódtak tovább, a szalánci erdők irányának. S itt-ott, nagy közökben, ha nyugtalankodva mozdult egyet a beteg, Horváth Annus lábujjhegyen sietett az ágyához, új kötést tett a fejére s kis kezével megsimogatta forró homlokát.

Déltájt annyira magához jött Thuróczy, hogy kedve lett volna kicsit elbeszélgetni:

— Hát az édesanyám hol maradt?

— Mama nem bír eljönni — csillapítgatta a leány. — Ellenség veszi körül a hegyeket, Miklóska. Majd jóra fordul minden, csak hallgass énrám és bizzál meg bennem...

— Bizom benned, Annus — suttozta megindultan a fiú. — Jobb vagy te egymagad, mint az összes angyalok együttvéve s a jószágodat sohasem felejttem el. Add ide a kezedet, mindjárt megkönnyebülök. Csókolj meg, Annus...

Orgoványi András ott forgolódott hiven beteg gazdája körül. Azalatt este lett másodszor is és most már nem jött a faluba senki. Hirtelen csak elmaradtak a menekülő kurucok is és a leány nyugtalankodni kezdett. És nem jött semmi hír az egész világból. Thuróczy Miklós hol elaludt, hol felébredt. De valahányszor magához tért, erőtlen mosolygással nézett fel a leányra, mert Annust mindig ott találta az ágya szélén:

— Ketten vagyunk csak, Annus. Ki vigyáz reád, amig jobban leszek?

— Majd vigyáz reám Andris bácsi — mondta félénk mosollyal a leány. — Csak nyugodj meg, Miklós!

De harmadnap volt már, aki vigyázzon reájuk. Mert harmadnapra teméntelen katona lepte el a falut az Esze Tamás beregi hajduinak sorából. Esze Gábor, a rettenetes Esze Tamás unokaöccse vezette őket s tisztelegvén a kisasszonynál, megnyugtatta, hogy maradjon az urfi körül, mert evégett küldte őket a nagybátyja, aki különben holnap vagy holnapután személyesen is itt lesz, hogy kezet foghasson Thuróczy Miklós öccsével. Mert bizony holthalálát hitték valamennyien.

— Köszönöm a hozzánkvaló szívüket — felelt a tornácban Horváth Annus. Magában pedig ezt gondolta: — Most már fogoly lettem magam is.

De legalább megnyugodott. S vidám arccal tért vissza a hátsó házba:

— Jobban vagy, Miklós? Kurucok jöttek a faluba. Esze Tamás küldte őket, hogy bajunk ne lehessen — és furcsán mosolygott hozzá. — Holnapra itt lesz az öreg is.

Másnap délutánra valóban megjött Esze Tamás. Valami negyven toronsüvegü alakkal nyargalt be az udvarba s vele jött Dániel ur is. Lovaik dübörgésétől megrendült a Radóczky-kuria. De csak akkor rendült meg igazán, amikor Esze Tamás leugrott a lováról s nehéz csizmáival végigdöngött a tornácban. Aztán belökte maga előtt az ajtót s mire a gyöngé Horváth Annus ijedt arcát hátrafordította volna az ágy széléről, a szoba közepén ott állt már előtte a nagyhirü Esze Tamás.

Ott állt előtte a kegyetlen öreg, gyászszinü kucsmája tetejéig ért a boltíves mennyezetnek s rut gondok gyötörhették, mert ugy csüngött a szemöldöke, mint az ereszhéj. Odaállt az ágy fejéhez, keresztbefonván nagyerejü karjait...

— Hát jobban vagy, fiam? — kezdte aztán. —

Jólesett hallanom, mert azt hittem már, hogy téged is megették azok a madarak. Hej, fiam, fiam, rettene-tes napok jönnek reánk, de ott leszünk idejében és megálljuk könyörtelen bosszunkat! Tokajt öt nap óta, Patakot három nap óta töreti a német olyan ágyukkal, mint a bivaly háta. Ám Tokaji Ferkó kedvemre tartja magát s Szalontay Gyuri két éjszaka tört ki már a bűdösökre. Ma éjjel magam is segítségükre megyek teméntelen lovasaimmal! No, csakhogy jobban vagy. Ez a hír megvidított némileg, mert nem csalódtam benned, fiam. Láttam, hogy verekedtél! Csak feküdj most magadnak, szükségünk lesz még egymásra. Rettentő igazságot kell tennem Tokaj és Szalontay között, amiért egymást ölték a rakamazi révnél...

Itt megfordult Esze Tamás, meglátta a leányt, de mielőtt nagyot nézhetett volna, már mosoly rándult át a lompos bajusza hegyén:

— No lám, nem is vagy olyan magadra! Hát te kifia vagy, szépséges hugom? Hogy nem a Radóczky lánya vagy, azt gondolom, de hogy kerülsz te ide, honnét a madár is elrepül? Ejnye, ejnye!

Meg volt lepve Esze Tamás, szivesnek is akart látszani, tehát megsimogatta kedveskedve a leányt. Horváth Annus megszeppent, ahogy maga előtt látta a kegyetlen hirü embert és bár mosolyogni szeretett volna, összehuzta magát, mint egy didergő madár.

— Horváth Annusnak hívnak... — kezdte akadozva.

Thuróczy közbevágott:

— Rokonom, Tamás bácsi. Nógrádból szaladt hoz-
zám. Ugy-e, derék leány?

— Derék leány vagy, hugom — bölintott komo-
lyan az öreg. — De mégsem értem...

S furcsát nézett itt Esze Tamás, mert mintha gyanút fogott volna. Thuróczy Miklós és Horváth Annus fölváltva kezdett beszélni tehát az öregnek, aki érdeklődve figyelt oda minden szavukra. Semmit sem hallgattak el az öreg előtt, csak éppen any-

nyit, hogy tavasz óta az egyik a völegény, a másik a menyasszony.

Esze Tamás eltöprengett maga elé, később hosszasan tekintett ki az ablakon:

— A kisasszonynak tehát rokona Szentiványi alispán ur... A kisasszonyt ennélfogva azonnal vissza fogom kísértetni az alispán urhoz. Ne ijedjen meg, olyan hibátlanul fog visszakerülni, mint a himestojás. No, mi az?

Horváth Annus ugyanis odaállt Esze Tamás elé s nyugodt-csendesen annyit mondott a rettenetes öregnek:

— Én pedig nem azért jöttem ki, hogy visszamenjek, tehát nem is fogok visszamenni. A katonáinak parancsolhat, de nekem nem! S hogy hagyhatnám most egyedül Thuróczy Miklóst, kedves bátyám — és itt már mosolyogni kezdett az öregre —, mikor a jegyese vagyok Thuróczy Miklósnak...

Erre nyílt csak a szeme Esze Tamásnak. Ránézett a leányra, ránézett a fiura, káromkodni akart egy igen nagyot, de észrevette, hogy Thuróczy Miklós nem bír szólni egy szót, ahelyett könny csillan meg a szeme sarkában... Esze Tamás meglátta azt a könnycseppet, tehát ahelyett hogy iszonyu káromkodásban tört volna ki, erőt próbált venni magán s összeharapta a száját. De ugy harapta össze, hogy hallatszott a fogai csikorgatása. Így telt el néhány súlyos pillanat. Ám ezalatt mégis sikerült legyőznie magát Esze Tamásnak. És ahogy újra megszólalt, csendes, jó ember volt már, csak mintha szemrehányás remegett volna a hangjában:

— S te ezt sohase mondtad nékem, fiam.

Thuróczy helyett azonban a leány vágott vissza az öregnek:

— S kérdezte ezt tőle valaha, kedves bátyám?

— No, ez igaz! — bólintott Esze Tamás. — Ez igaz...

De amire egyet birt volna fordulni, a kis Horváth Annus ott csüngött már az öregem, átölelte a

nyakát, a fejét pedig odatemette a széles mellére s elsírta magát csöndeskén:

— Köszönöm magának, bátyám...

— Ugyan mit köszöngetsz annyira? — ütődött meg az öreg.

— Hogy ilyen jó szive van — simult hozzá a leány. — Hogy nem fog elküldeni innét...

— Nono, azt még nem mondtam — mentegetőzött zavartan, de akkor már megsimogatta a leány fejét. — Azért nem bánom, maradj itt. De ha lábra állt az urfi, neked azonnal vissza kell menned, hugom! Az unokaöccsemet hagyom itt, ő vigyázni fog rátok s ő fog majd átadni az alispán urnak is egyszer. A vőlegényre pedig várni kell még egy kicsit, mert most nekem van szükségem az összes vőlegényekre. No, ne pizsmogj már, nem állhatom a rücskölést, mert még azt hinnék, hogy szivem van, pedig azt nem szabad megtudnia senkinek. Ugy bizony. Most pedig — és itt magához emelte a leány könynyektől gyöngyös arcát — csókolj meg, hugom. Nyolc esztendő óta ugye csókolta meg senki ezt a mocskos pofát. Igenis. Nyolc esztendővel ezelőtt nekem is volt egy ilyen szép kisjányom, de németek törték akkor Tarpára, embertelen dolgot miveltek vele is, az anyjával is és amire én hazatértem, holtan uszott már lefelé a Tiszán mind a kettő. Ugy bizony: megölték magukat. Ilyen lehetett akkor, mint te vagy mostan — sóhajtott egy igen nagyot. — Nekem is van szivem azért, hugom, de azt magamnak sem áru-lom el. No, maradj csak itt. Majd visszavitetlek egyszer.

Elengedte a leányt, ki a könnyein át mosolygott reá s taszitott egyet gyászszinü süvegén! A régi, a nagyerejü és kegyetlen Esze Tamás volt megint. Kikiáltott az udvarba:

— Nyergeljetek!

Visszalépett Thuróczyhoz, talán hogy kezet adjon neki a viszontlátásig. Odakint alkonyodni kezdett, idebent mélységes szünet támadt. De csak két pillanatig tartó. Mert Thuróczy Miklós a csüggedt

kezét szerette volna fölemelni éppen, hogy bucsuzóul odategye az Esze Tamás markába, amikor váratlanul lovasok dübörgése hallatszott a falu felől. De amire fölocsudtak volna ők hárman, az ismeretlen lovasok bevágtattak már az udvarba és akkor ordítani kezdett valaki odakint annyi keserűséggel, hogy átzengett a portán és megremegtek tőle az ablakok; hogy Thuróczy Miklós felnyöszörgött a fájdalomtól, mert erről a kétségbeesett ordításról ráismert azonnal szegény Tokaji Ferkó pajtására. Hej, micsoda kétségbeesés volt a szegény Tokaji Ferkó ordítása!

— Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Három nap és három éjszaka kereslek kinlódó fejemmel. Héj, Esze Tamás! Esze Tamás! Tokaj helyén csak füstölgő hamu van már, Kabay tiszteletes urat most töri kerékbe a német, Bajusz Gáspár kapitány Temesvárnak menekült néhány emberével, Bakos Gergely kapitány a gömöri hegyekben bujkál valahol, mert vége, mindennek vége! Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Lángokban áll az egész Hegyálya, Tarczal városa elpusztult a föld színéről s Vadmony herceg a Tiszába fojtott minden öreget, asszonyt és csecsszopókat. S jajgatás és siralom hangzik Patakon, mert az a hitetlen Szalontay megszökött a bitangjaival, a vörös herceg karóba huzatta rabjainkat s garmadába rakatta fiaink, leányaink holttesteit, akik a templomban imádkoztak és akkor fölgyújtatta a templomot is. Az égre kiáltanak fel Tokajban és jajveszékelve sirnak Patakban! Szánandó fejemmel ötvenkét huszárom élén bujkáltam a Bodrogközön, de a mocsarak közt csak megrohant tegnap este az a bitang Szalontay s hajnalig verekedtem vele, amig ki birtam vergődni e dühös paraszt karmaiból. Nem az ellenség vére szakad rólam, testvérmagyarok vére szakad rólam! Hol vagy, vezér, az Istenért, hol vagy? Mert árulás van itten! Munkács felé szökött meg előlem az a hitehagyott s ellenünk uszítja most a menekülő népet! Árulók vannak közöttünk, vezér! Jaj, hogy számoljak le velük nyomorult állapotunkban!

S elordítván magát a lóhalálban menekülő és testvér-magyar vértől átítatott Tokaji Ferkó kapitány, Esze Tamás szinte megingott a szobában. Csüngő szemöldöke alatt egyszerre csak ijesztő fényben lobbant fel a két szeme, arcának színe elváltozott, alsó ajka pedig remegni kezdett. Vihar tombolt benne, de nem árulta el magát. Megindult az ajtónak s döngő csizmáival kint volt már a tornácban. Hanem ott aztán kiengedte a torkát:

— Nyergeljetek, kurucok! Gábor öcsém, vágtsass most mindjárt Majos Ferenchez, ott lesz a regéci erdőkben, hogy minden katonájával rohanjon rohanvást Regeteruszka alá! Tyukodi pajtás, nyargalj most azonnal a toronyi hegyekbe, ott lesz Zöld Demeter, meg Buga Jakab, hogy induljanak meg lóhalálban a szalánci erdők felé! Orgoványi szolgám, loholy most iziben a Nagyerdő irányába, hogy holnap estére az Izra-tó mellé várom Nyuzó Mihályt összes legényeivel! A Jesztreb Andris bakbüzü tótjai közül futva induljon meg valaki Bakos Gergely után s térítse vissza a gömöri kösziklákból! Rettentő harag emészti bensőmet s jaj lesz a németnek, jaj lesz az uraknak, jaj lesz mindenkinek, ha mégegyszer megindulok ellenük! A hatalmas Isten adjon minékünk szerencsét hozzá! Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek!

S indulattól lobogó szemeit meghordozván a zilált-haju és véres Tokaji Ferkó kapitányon, intett neki, hogy kövesse. És Esze Tamást követvén, csak befordult a hátulsó házba Tokaji Ferkó kapitány.

Befordult a hátulsó házba, de ahogy meglátta Horváth Annust, meghökkent a küszöbön s karikára nyílt a szeme. Ott ült a leány a Thuróczy ágya végében összekuporodva, két könyökre támasztva a csöpp állát s ijedten nézett fel a züllött külsejű Tokajira. Tokaji Ferkó elámult először, aztán vérhulám ömlött el a csontos képén s még-aztán zavartan lépett oda a leányhoz:

— Kisasszony... Hát maga hogy került ide?

A leányt lenyügözte valami ösztönös félelem s szótlán mozdulattal mutatott rá az ágyra. Tokaji

Ferkó csak most látta meg Thuróczyt. Odaszaladt hozzá, megölelte:

— Thuróczy pajtás, csakhogy láthatlak mégegy-szer! Megköszönöm neked most, hogy kihúztál a németek kardja alól, amikor megrohantak Böcsnél a kutyák. Hej, pajtás, de megsirattalak, mikor holthalá-lod híret hozták meg utánam Tokajba! Az Isten ad-jon nekünk egyetértést és tartson meg bennünket ez-után is! És tartsa meg esendő hazánkat. A kisasszony-nak pedig — fordult a leányhoz — szeretném meg-csókolni a kis kezét, hogy nem feledkezett meg nagy bajában az ő fölötté vitéz bátyjáról...

Horváth Annus szótlánul adta oda kezét s To-kaji Ferkó lehajolt a leány keze fölé. De akkor már közbemordult Esze Tamás is:

— Nincs most ideje a fecsegésnek — s félkö-nyökre dült az asztalon. — Állj elém, Tokaji, mert a rakamazi villongás miatt iszonyu igazságot teszek köztetek, mihelyt markomba kaphatom Szalontayt is, azt a nagyszáju parasztot! S akit hibában érek, az őt ujjammal fogom megfojtani!

Tokaji hebegni próbált, de Esze Tamás rá-ordított:

— Fogd be a szádat, mert olyan pofot adok, hogy kirepülsz!

Tokaji falfehéren állt meg az öreg előtt.

— Mért hagyta el Tokajt, amikor rettentő pa-rancsot adtam neked?

— Vezér! — kezdte a fiatal kapitány. — Egy nap és két éjszaka tartottam magamat, de ugy szakadtak ránk a tüzes bombák, hogy világos napnál világosabb lett az éjfél, Vadmony herceg katonái pe-dig olyan fekete tömegekben rohanták meg a ka-pukat és a falakat, hogy fekete lett tőlük a világos éjszaka. Ugy verekedtünk, mint a sátánok, de nyolc-száztíz emberemből csak ötvenkettővel birtam ki-szökni a Tiszán keresztül! Az utolsó lábíg verekedve halt meg a többi, csupán Kabay Márton tiszteletest hurcolták élő állapotban a vörös Vadmony elé, de azért az ő fejéből is ömlött a vér. A herceg akkor

előhozatta a kinzókereket, hogy azon töreti össze a csontjait, de a tiszteletes ur csak mosolygott rá és mosolyogva mondta a szivtelen generálisnak: dulce est pro patria mori...

Itt már elakadt Tokaji Ferkó és könnyek csillogtak a szemében. És Esze Tamás nem nézett fel többet:

— Hát Patakkal mi történt?

— Vezér — folytatta könnyezve a fiatal kapitány —, két napot és két éjszakát bujkáltam már a Bodroghöz mocsaraiban, hogy hirt adhassak neked Patak nagy szorultságáról, de nem birtam átszökni a hegyek felé, mert az utak, a gázlók mindenütt tele voltak már németekkel. S azalatt folyt Patak várának vivása és olyan ágyukkal lödözte a vörös Vadmony, hogy a recsegő bombáktól jobbra-balra dültek el a falak. Mi pedig ott szorongtunk az ingoványok között, mint féreg a fában s nem mehattünk a Szalontay segítségére s neked se birtunk üzeni, vezér! De odabent keményen tartották magukat. Hogy verekedtek, Szent Isten! Két délután kétszer törtek ki a sikságra, csunya mészárlást tettek a Vadmony embereiben, ám a herceg mindig visszanyomta őket. Olyan kiáltozással volt telve a levegő, hogy meghallottuk a mocsarakban és sirni szerettünk volna a tehetetlenség miatt. Halott kurucok feküdtek a vár előtti mezőn, a megmaradt élők pedig mind a kétszer eszüket vesztve futottak vissza a kapukon. Harmadnap alkonyatkor aztán kiszökött Szalontay a várból, csak valami háromszáz embert vitt magával, a többit visszahagyta a szorultságban s e szerencsétleneket az utolsó lábíg halombaöldöste a vörös herceg. Szomotorig hallatszott el fülettépő jajgatásuk. A mocsarakban még akkor este ránkbukkant Szalontay s ellenünk uszította a baltásokat. — Itt vannak — kiabálta mindig —, itt vannak az árulók, akik öt pajtásunkat huzzák fel Rakamaznál, számoljunk le velük, testvérek! — És megrohantak bennünket. Ők háromszázan voltak, mink ötvenhárman összesen. És úgy fojtogattuk egymást a térdigérő sárban, hogy

jajgatni szerettem volna szörnyü szégyenemben, de ahányszor meghallottam annak a gyalázkodó parasztnak uszítását, a düh megkészserezte kétségbeesésünket. Éjfélre aztán szétvertük a nyomorultakat, ők pedig szétverték bennünket. Mi a szalánci hegyeknek szöktünk el, hogy kisirjam magamat neked, vezér, az a mocskosszáju pedig Munkács felé kezdett futni valami kétszáz káromkodó kanással, de még akkor is fenyegetőzött utánam: »Megállj, te kutya, kitekerem még a nyakadat!«

Itt megállt Tokaji Ferkó kapitány, egyet fujt könnyei pedig sebesen kezdtek hulldogálni. Esze Tamás szélesen eldőlvé nézett maga elé s arcának színe olyanra változott ekkor, mintha hamuval hintették volna meg. Tokaji Ferkó sóhajtott, úgy folytatta:

— De nagyobb bajok is következnek reánk, vezér! Kisasszony — fordult egyszerre Horváth Annushoz —, menjen ki most az elsőházba, mert ilyen dolgokat nem jó végighallgatni egy ifju leányszónak.

Horváth Annus szó nélkül fölállt és kiment. Tokaji Ferkó másodszor is sóhajtott:

— Ma reggel óta tűzben állnak az összes falvak s ha kinéznél az udvarról, vezér, a hegyek háta mögöl nagy füstoszlopot fogsz látni Gálszécstöl Szerencsig s Mikóházától Ungvárig. A dühöngő németek rávetették magukat az otthonszorult védtelen népre, az öregeket csalánban forgatják meg csupaszon, tűzbe hányják a csecsszopókat s az asszonyokról meg leányzókról letépdésik a ruhát. És röhögve biztatják őket: »Kell még nektek Esze Tamás?« — Ébredj, vezér, ébredj! Egyetlen jajkiáltás ma egész Felső-Magyarország s két nap óta rettentő siralmak között Esze Tamást átkozza már mindenki. Megállj, vezér, nem jutottam még a végire! Tegnap este tájban parancs érkezett a szavojai hercegtől, hogy a zentai tábor felé siessen Vadmony herceg minden katonája, de azonnal, mert nagy csatára készülnek odalent a hatalmas török ellen. S a török tábor előtt iszonyu hadak élén rohan a németek elibe maga Thököli király. A bécsi császár erre erős parancsot küldött a

vármegyékre, hogy Esze Tamás kiirtására üljön lóra a hét tiszaháti vármegye. Hallgass meg, vezér, az Istenért, hallgass meg! Ma reggel óta fegyverkezni kezdenek ránk a hét vármegye urai összes szolgáladaikkal együtt és ha nem sietünk, egy hét múlva a nyakunkon lesznek. Nyergelnek immár a Lónyayak, a Forgáchok, a Sennyeyek, a Szirmayak, a Klobusitzkyak, a Dókusok, a Szentiványiak, a Bernáthok, hadba szólítják minden emberüket, bünbocsánatot hirdetnek a fölkelők számára s ötezer tallért tűztek a fejedre, vezér! Ketté akarnak szakítani bennünket, hogy külön-külön szörnyü bosszút álljanak rajtunk. Ébredj, vezér, ébredj! Mert ha ránkjönnek egyszer, legyilkolnak minden kurtanemest és minden parasztot. Az urak és a parasztok csatája lesz az s olyan csatát nem látott még a világ! Düh égeti a grófokat s köztük a legdühösebb, a méregtől jajgató Bercsényi Miklós vezeti ellenünk a vármegyéket. Csapjunk le rájuk idejébe és öljük meg őket, vezér! Ne legyen irgalom a németek cinkosainak!

Itt megállt Tokaji Ferkó s lihegve lélegzett. Esze Tamás pedig szélesen eldűlve, moccanás nélkül nézett maga elé s arcának színe egészen fekete volt már. Odakint ereszkedni kezdett az est szürkülete, idebent halálos csönd feküdt a szobára. Esze Tamás még egyre mozdulatlanul nézett maga elé.

Tokaji Ferkó törte meg elsőnek a csöndet:

— Nem tudni, mi következik reánk, a kisasszonyt tehát vissza kell vinnünk innét.

— A kisasszony — szólalt meg most Esze Tamás, de olyan elváltozott hangon, mintha álmában dörögött volna —, a kisasszony itt marad, amig lábra nem áll Thuróczy Miklós. Itt fog maradni, megígértem neki, mert az árulók sokasága között ez a leány maradt meg utolsónak, akinek hűséges szíve van. Itt lesznek ők ketten, de nem Gábor öcsémet hagyom vissza, hanem te magad fogsz vigyázni reájuk, Tokaji Ferkó. S ha lóra bir majd ülni Thuróczy Miklós öcsém, a te gondod lesz, hogy a leányt sértetlenül juttasd vissza Szentiványiékhoz, Thuróczy Mik-

lóst pedig te magad fogod elkisérni hozzám. Rege-
teruszka táján fogtok megtalálni.

— Értem, vezér — mondta rá halkan Tokaji
Ferkó. Thuróczy Miklós azonban nem felelt rá sem-
mit. Lélegzett és moccanás nélkül nyult el az
ágyban.

Nagy csönd állt be.

De a csöndön át hirtelen lónyерítés hallatszott
az udvar felől. És erre a nyерítésre kábult álmá-
ból egyszerre magához tért Esze Tamás is. Fölug-
rótt az asztal mellől, rácsapott háromtenyérnyi kard-
jára, döngő csizmáival végigment a szobán, bevágta
maga után az ajtót, hogy csörömpölni kezdett tőle
a ház s gyászszínü süvegében megállván a tornácon,
kieresztette szilaj torkát és ordítani kezdett olyan
veszett bánattal, hogy odabent egyszerre sirásra csuk-
lott le a feje a két fiatal kapitánynak. Hej, micsoda
ordítás volt az Esze Tamás ordítása!

— Nyergeljetek, kurucok, nyergeljetek! Az urak
jönnek reánk piszkos szolganépeikkel, de igaz hi-
temre fogadom tinéktek, hogy a csizmám sarkával
fogom széttaposni hitvány fejeiket! Fúj, hogy utá-
lom a németet, hiszen tudjátok, fiaim! De köpni sze-
retnék, mikor a nevük kerül számra e saját hazáju-
kat eladó uri lancknehteknek! Nyergeljetek, kurucok,
nyergeljetek! Jövendő héten teméntelen hadaim élén
ki fogok törni a hegyekből és úgy szétszóróm őket,
mint a pelyvát, akit pedig utólérnek közülük hatal-
mas kezeim, a tulajdon markaimmal fojtom beléjük a
lelket! Utolsó csatájára készül immár vén nagyapá-
tok! A hatalmas Isten adjon szerencsét minékünk!
Lóra, kurucok, lóra!

Iszonyu torka átdörgött a völgyön, megcsapta az
erdőket és a hegyek oldalait s visszaverődván, tiz-
szeres visszhanggal hömpölygött visszafelé a mezőn
s megzörgette a falvak ablakait. A hegyeken tul pe-
dig, kelet felé, ijesztő füsttenger látszott az égen.
Fekete volt ez a füsttenger, de véres színbe borult
az áldozó nap sugaraiban.

És a Radóczy-kuria udvarán rávetette magát

ekkor rengőfaru kancájának széles hátára Esze Tamás. És akkor elváltattak észak felé, Szalánc irányának, olyan dübörgéssel, mint amikor felhők szakadnak le az égből. Félóra mulva elhalt lovaiknak csattogása s szelid béke pihent le a pusztafalusi völgybe.

Este volt már, mikor a homályos szobába vissza mert lopódzni Horváth Annus. Lábujjhegyen odament az ágyhoz, letérdelt az ágynál s hideg arcát odaszoritván a Thuróczy Miklós égő arcához, susogva biztatgatta:

— Én vagyok itt, Miklós és soha nem foglak elhagyni többet. Csak ne ijedj meg, kihallgattam mindent és ha elvisz is magával Tokaji Ferkó, ne félj, meg foglak menteni, ha a két kezemmel kell is kikaparnom téged. Elmegyek magához Bercsényihez és térdre fogok esni előtte. De ne mukkanj egy szót, mert az udvaron járkál az a féleszü Tokaji és ne felejtse el, hogy nálánál nagyobb ellenséged nincs a világon. Csak bizzál meg bennem s engedelmeskedj neki. Én is engedelmeskedni fogok minden szavának. Istenem — és itt már pityeregni kezdett s égő könnyei megáztatták a fiu arcát —, Istenem, de rossz vége lesz ennek a szegény Esze Tamásnak!

Thuróczy Miklós egyetlen szóval sem felelt Horváth Annusnak, mert maga is az Esze Tamás sanyaru állapotján jártatta gyötrő gondolatait. Pedig kár volt már előre sajnálkozni a nagyhirű öreg sorsa fölött. Mert Esze Tamás oly riasztó sietséggel készülődött azalatt, mintha magát az eget akarta volna megkísérteni.

És ha ezekben a napokban a legényei dombok vagy a lasztóci dombok tetejéről ráért volna valaki, hogy szemmeltartsa a szalánci erdőket meg a Dargó-hegy tetejét, észrevette volna, hogy napok óta szüntelenül borzonganak a szalánci erdők meg a Dargó-hegy fáí. Mint amikor váratlan vihar szánt végig a rengeteg hátán s olyankor hajlongani kezdenek a háromszázesztendő bükkfák koronái, a színük pedig szakadatlanul váltogatja egymást. Így hajlongtak és kergették most is a színeket az erdők, de nem a nyár-

végi vihar játéka volt ez. Az erdőkben és bozótokban vágató kurucok ezreitől remegtek meg a bükkfák és kezdtek hajladozni a sűrű cserjék. Mert az Esze Tamás utolsó üzenetére úgy özönlöttek mindenfelől, mint a felhők földi árnyékai, mindig észak felé, mindig a Szalánci erdők legközepének. S ott, Regeteruszka és Szalánc között várta őket a kegyetlen és nagyerejű Esze Tamás, hogy egy ködös virradatkor kitörjön a hegyek közül s megindulván az urak ellen, megvívja velük legnagyobb csatáját.

